

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Adres redactie: ds H. Amelink, Lekdijk 82 b, Langerak (Z.-H.)

Administratie: Rotterdamse Rijkweg 174. Rotterdam-8

H. DE JONG — AMSTERDAM

Kerst oud-en-nieuw

't Loopt tegen het nieuwe jaar

Matth. 1

Het is natuurlijk niet toevallig, dat Kerst en oud-en-nieuw dicht bij elkaar gevierd worden. Het kerstversje, dat zo kinderlijk en onbeholpen het verband tussen beiden onder woorden brengt, — haast op de manier van een sinterklaasgedicht — doet toch eigenlijk een prachtige greep en nodigt ons uit, op het intieme kerstfeest op de wereldklok te kijken. Het oude jaar en het nieuwe, het zijn beiden anni Domini, jaren naar onze Here Jezus genoemd. De menswording van de Zoon van God maakt ons tijd- en geschiedenis-bewust. En omgekeerd, toegerust met een antenne voor tijd en geschiedenis, verstaan wij de komst van onze lieve Heer beter.

Is het ook Mattheüs met zijn geslachtsregister — geschiedverhaal in vogelvlucht! — er niet om te doen geweest, dat wij Jezus Christus in het centrum van een goddelijk geschiedenisplan zouden zien staan? Hij komt tot ons in het gewaad der heilshistorie. Noodzaakt ons dat niet, onze geschiedenis serieus te nemen, naar Gods plan erin te zoeken en haar op haar heilshalte te toetsen? Want wij geloven toch, dat wat Hij is begonnen, Hem ook vandaag niet uit de handen valt?

Welnu, Mattheüs' geslachtsregister wijst op profetische wijze in Israëls geschiedenis een tendens aan. De tendens van een toenemend ter zake komen. Gaandeweg duidelijker komt het verschil aan de dag tussen de rechtvaardige en de goddeloze, tussen wie God dient en wie Hem niet dient. Dat verschil zit er van meet af in, maar komt er toch niet aanstonds helemaal uit. De vormen van deze wereld,

waarin Israël zich aanvankelijk, zij het niet zonder kritiek, uitdrukte (bijvoorbeeld volkwording en koningschap) hebben vertragend ingewerkt op het openbaar worden van dit verschil. Maar met name in en door de ballingschap zijn deze vormen der wereld als schijn gestalten onmaskerd en is er een Israël te voorschijn gekomen onder vormen, waarin de Geest over het vlees triomfeerde. God schept omstandigheden, waarin de rechtvaardige als zodanig naar voren treedt: Jozef, de ondertrouwde man van Maria, en Zacharias en Elisabeth, welke beiden rechtvaardig voor God waren, wandelende in alle de geboden en inzettingen des Heren, onberispelijk (Luc. 1 : 6).

Om misverstand af te snijden: wanneer de Schrift deze mensen rechtvaardig noemt, is dat niet in tegenstelling tot bijvoorbeeld David, die dat niet zou zijn, maar hun achtergrond is anders: zij steken scherper af. Het louteringsvuur der geschiedenis heeft ze als Israëlieten, in welke geen bedrog is (Joh. 1 : 47) gescheiden van hen die zeggen, dat ze joden zijn en het niet zijn, maar liegen (openb. 3:9). Een nog groter misverstand moet bestreden worden. Deze laatsten der rechtvaardigen zijn niet de room van Israëls geschiedenis, het gezegende toppunt, waarom alles begonnen was, degenen, op wie God gewacht heeft. Nee, God de Here had ze niet nodig. Jozef was immers ook niet de verwekker van de Messias? De Here Jezus is niet uit hem, maar aan hem geboren. Jozef was geheel ontvangende partij. En zoals Jozef, zo waren ze allen.

Geen ijdele mensenroem dus. God is met Israël en in Israël ter zake gekomen.

Toen de Messias optrad, kon er een duidelijk ja en een duidelijk nee gezegd worden. Hijzelf trouwens was het, die aan dit verduidelijkingsproces de laatste hand heeft gelegd: 'deze is gesteld tot een val en een opstanding van velen in Israël' (Luc. 2 : 34) en 'wie niet vóór Mij is, die is tegen Mij' (Luc. 11 : 23). De zin van de oudtestamentische geschiedenis is geweest, de kinderen Israëls zodanig op de ontmoeting met de Messias voor te bereiden, dat ze op het meest diepe en het meest wezenlijke niveau op Hem konden en zouden reageren.

Ook nu wil ik proberen, van hieruit onze tijd te benaderen. Dit ter zake komen, is dat ook niet een sleutel tot het verstaan van wat hier en nu gaande is? Moet ook voor onze geschiedenis de zin niet gezocht worden in de groei naar duidelijkheid? Zal dit niet het nieuwe van het nieuw jaar en tegelijk het nieuwe van het vóór ons liggende tijdperk zijn, dat er bij de mensen gaat uitkomen wat er in zit?

Volgens één der laatste woorden van de Bijbel: 'die onrecht doet, hij doe nog meer onrecht, en die vuil is, hij worde nog vuiler, wie rechtvaardig is, hij bewijze nog meer rechtvaardigheid en wie heilig is, hij worde nog meer geheiligd' (Openb. 22 : 11). Legt dit woord onze geschiedenis niet open tot op haar zin?

Ook nu moeten we beide misvattingen van zoëven tegengaan. Wij mogen vanuit dit woord niet als vanuit een zelfbereikte hoogte neerzien op het gestumper der voorgaande generaties, die niet meer hadden dan een klein begin-sel der nieuwe gehoorzaamheid. Wij zouden door zulke eigenwaan toch maar de schijnheiligen der laatste dagen worden. Het gaat ook in de eindfase van onze geschiedenis meer om het afwerpen van schijn gestalten, ontmaskering, kleur bekennen. Door alle onzakelijke polarisaties heen voltrekt

er zich één die wezenlijk en blijvend is en zich ten uiterste doorzet.

En dan, ook de allerheiligsten van het einde brengen het koninkrijk niet. Zoals Izak aan Abraham geboren is en, meer nog, Jezus aan Jozef, zo zal het voltooide koninkrijk ook aan de gemeente van Christus worden gegeven. Opdat geen vlees zal roemen voor God. Groeiende duidelijkheid. Uit de puinhopen, die de secularisatie heeft aangericht, zal de zaddieq, de Zadok, naar voren komen, de rechtvaardige, die, als de oude Simeon, rechtvaardig en vroom, de vertroosting van Israël verwacht (Luc. 2 : 25) en, als de oude Anna en haar kring, voor Jeruzalem verlossing verwacht (Luc. 2 : 38).

Mogen wij op het Kerstfeest-1973 niet zeggen, dat het tegen dit nieuw jaar, tegen deze nieuwe tijd loopt? Ook als wij er nog niet op rekenen, doen we goed, er althans méé te rekenen.

IN DIT NUMMER

Pagina 377
Drs H. de Jong,
't Loopt tegen het nieuwe jaar

Pagina 378
Prof. C. Veenhof,
De geboorte van het „Kerstfeest”

Pagina 380-381
D. W. L. Milo,
Een gezongen geloofsbelijdenis
J. Meulink,
Prof. Kamphuis over de Gereformeerde Gezindte

Pagina 382
Prof. C. Veenhof,
Kentering?
„Eerherstel” (1)

Pagina 383
J. Meulink,
Moderne afgoden

Pagina 384
Prof. C. Veenhof,
„Eerherstel” (2)

Pagina 385
Ds G. Janssen,
Het voortbestaan van de kerk

Pagina 386
Dra J. L. van Essen,
Op zoek naar de zin van de geschiedenis (slot)

C. VEENHOF — KAMPEN

De geboorte van het „Kerstfeest”

Sinds vele eeuwen wordt in heel de wereld op de 25ste en 26ste december het „Kerstfeest” gevierd. Voor de overgrote massa van hen die tot de christenen gerekend worden is „Kerstfeest” zelfs het feest bij uitnemendheid. Voor geen enkel feest worden zoveel voorbereidingen getroffen als voor dit. Nooit worden er ook zoveel samenkomsten georganiseerd als in het eind van december. Tot midden in de nacht.

Het kan bijna niet anders of de vraag moet wel eens opkomen: *Waarom viert men het Kerstfeest midden in de winter? En: heeft men dat in de christelijke kerk van meet af op die bekende twee dagen in december gedaan?*

Wanneer men een antwoord zoekt op deze vragen en men wil dat serieus doen, vraagt men zich al gauw af: Wat ben ik begonnen? Want er is reeds een enorme hoeveelheid literatuur over verschenen. En wat nog erger is: de geleerden zijn het ook over deze kwestie nog lang niet in alles met elkaar eens. Nagenoeg omtrent alle kwesties die met ontstaan en datering van het „Kerstfeest” samenhangen, bestaat er verschil van opvatting. Maar tegelijk bij het onderzoek daarvan zoveel interessants voor de dag, dat de vragen omtrent de geboorte van het „Kerstfeest” wel eens de meest bekoorlijke zijn genoemd die de beoefening van de liturgiegeschiedenis aan haar vrienden stelt. In dit artikel wil ik een en ander over de oorsprong van het „Kerstfeest” vertellen, zoals we ons die op grond van de jongste onderzoekingen moeten voorstellen.

★ ★ ★

Het eerste wat bij het overzien van de bekende gegevens opvalt is dat het oudste bericht omtrent iets dat op een „Kerstfeest” lijkt pas uit het midden van de tweede eeuw stamt. De bekende oud-christelijke schrijver Clemens van Alexandrië vertelt namelijk in een van zijn boeken dat een gnostische sekte op 6 of 10 januari feestelijk de doop van Christus herdenkt. Maar Clemens is over deze herdenking allesbehalve gesticht. Want deze gnostieken beweren — en dit is een hoofdpunt van hun leer — dat de goddelijke Christus pas bij de doop op de aarde verschenen is. Hij nam toen tijdelijk zijn intrek in de mens Jezus. Naar deze verschijning van Christus noemden deze ketteren dat feest uit het begin van januari *epiphaniënfeest* — „Verschijning” is in het grieks *epiphaneia*.

Na dit bericht van Clemens zwijgt de oudchristelijke literatuur nota bene twee eeuwen lang over een „Kerstfeest”. Van een Paasfeest horen we wel. Dat werd in feite elke zondag door de eerste christenen gevierd! Maar van een

„Kerstfeest” horen we niets. Niet zonder grond is het vermoeden geuit dat de oude kerk die met zo grote inspanning en ten koste van zoveel offers haar roeping in de heidenwereld en tegenover de ketteren volbracht, de schrik voor een „Kerstfeest” te pakken heeft gekregen toen het door zulke gevaarlijke lieden als deze gnostieken voor het eerst werd gelanceerd. Maar, eindelijk, in de vierde eeuw duikt het in de literatuur toch op. En, merkwaardig, het wordt dan op twee verschillende data gevierd! In het Oosten op de reeds genoemde datum, namelijk op 6 januari. In het Westen op de ons zo vertrouwde 25 ste december.

★ ★ ★

Wanneer we dit lezen komt van zelf de vraag op: waarom juist op deze data?

Het is immers evident dat de Heilige Schrift geen enkele aanduiding geeft omtrent de geboortedag van onze Heiland. Of ja, toch wel. Maar die is zó, dat ze nooit aanleiding kan geweest zijn om het Kerstfeest midden in de winter te plaatsen. We lezen immers bij Lukas, dat in de nacht, waarin Lu-Christus geboren werd, de herders 's nachts *buiten* waren om de wacht te houden over hun kudde. Welnu in Palestina bleef het vee alleen in de maanden maart/april tot november 's nachts in het open veld! Volgens de gegevens van de Schrift is het dus het meest waarschijnlijk, dat de Here Jezus in het voorjaar of in de zomer geboren werd en niet in december of januari.

Er werd onder de oudste christenen wel ijverig naar de geboortedatum van de Christus gezocht. Ook christenen zijn nieuwsgierig! En men deed dat, zoals steeds wanneer de kerk wat méér wil weten dan haar in de Schrift wordt geopenbaard, door middel van speculatie.

In een geschrift uit het jaar 243 wordt b.v. betoogd, dat de Heiland op 28 maart werd geboren. Dat wordt op de volgende manier klaar gespeeld. In Genesis, aldus deze onbekende fantast, leest men dat God het licht van de duisternis scheidde. De man voegt aan deze mededeling toe, dat daarbij licht en duisternis twee gelijke *delen* vormden. Derhalve — aldus de logica van deze „theoloog” —

moet de schepping der wereld hebben plaats gevonden op een dag, waarop de licht- en de duisternisperiode gelijke lengte hadden. Welnu, zo is zijn vlot getrokken conclusie, dan viel de schepping op de voorjaarsdagen nachtviering. En dat was volgens de romeinse kalender 25 maart. Derhalve werd de wereld op de 25 ste maart geschapen! Van deze datum uitgaande, betoogt de schrijver dus, dat de zon op de 28 ste maart werd te voorschijn geroepen. Voor de christenen is nu Christus de zon der gerechtigheid. Derhalve moest de Christus op 28 maart zijn geboren!

Als men zo'n redenatie leest, komt met te meer klem de vraag op ons af: hoe kwam men dan toch aan die 25ste december en die 6de januari.

Het antwoord op die vraag kan kort en krachtig luiden: *ze werden uit het heidendom overgenomen.*

★ ★ ★

In het romeinse imperium was geleidelijk de uit Perzië stammende Mithrarelige zeer verbreid geworden. Het was de eredienst van de zon. Deze was de *Sol invictus*, de nooit overwonnene en onoverwinnelijke zonnegod. De grote dag in deze relege was de 25 ste december. Volgens de romeinse kalender was die dag de dag van de winterzonnewende. Het was de dag van de *wedergeboorte* van de zon. Gedurende zes maanden was de zon in de kracht waarmee ze de aarde bescheen steeds zwakker geworden en was ze dag na dag korter tijd zichtbaar geweest.

Maar op 25 — nu 21 — december kwam het grote keerpunt. En daarom vierden de Romeinen die dag met grote feesten. Het was de *dies natalis invicti*, de geboortedag van de onoverwonnene. Grote vuren werden ontstoken om de zon te helpen boven de horizon uit te stijgen. Tegelijk waren die vuren een symbool van de nieuwe geboorte van de zon, die nimmer geheel onder ging, maar elk jaar opnieuw de duisternis overwon.

Met deze Mithradienst heeft de kerk een harde strijd moeten voeren. Het was de taaiste afgoderij in het „stervend heidendom”. Het is bekend, dat Constantijn de Grote, door wie de christelijke religie tot staatsgodsdienst werd verheven, sterk door de Mithacultus werd beoëid. Hij liet zelfs standbeelden maken, die hem uitbeelden als 'n zonnegod met 'n stralenkrans. En op het voetstuk daarvan liet hij het dubieuze opschrift aanbrengen: „Aan Constantijn, de als de zon stralende.” Het is voorts wel zeker dat deze eerste christelijke keizer, die zich pas op zijn sterfbed heeft laten dopen er naar heeft gestreefd de zonnecultus met de dienst van Christus te verbinden.

Het zijn nu de kerken in het Westen geweest, die, onder leiding van die van Rome, het feest van Christus' geboorte op 25 december hebben gesteld.

★ ★ ★

De overwegingen, welke die kerken daartoe hebben gebracht zijn gemakkelijk te reconstrueren.

Was Christus niet de ware zon, de zonne der gerechtigheid? Was Hij niet het waarachtige licht, dat de heidenen, de volkeren verlicht?

Christus is *onze* zon, riep Ambrosius, de bekende bisschop van Milaan, toen hij in een preek de heidense zonnecultus met de dienst van Christus vergeleek. Ook Augustinus zinspeelt op deze heidense afgoderij, als hij de christenen oproept op de 25 ste december niet de zon te vereren, maar Hem, die de zon geschapen heeft. En Paus Leo de Grote gispt met scherpe woorden het slechte geloof van hen, die op de 25ste december de geboorte van de zon in plaats van die van Christus vierden.

Ook deze zonnecultus werd ten slotte door de kerk overwonnen. En toen dat geschiedde, toen de christelijke religie de alleen erkende werd in het romeinse wereldrijk, groeide onder de christenen het triomfantelijk besef, dat háár Zonne der gerechtigheid de „nooit-overwonnene” toch had ten onder gebracht!

De laatste, meest verheven en diepst gewortelde godsvoorstelling van de antieke natuurreligie was krachteloos geworden. De laatste schutpatroon van het laatste oude wereldrijk was afgedankt. Christus had ook deze „macht” overwonnen. En in plaats van het geboortefeest van de zon, kwam nu het geboortefeest van de Christus. Er zijn geleerden die het stellen van Christus' geboortefeest op 25 december ook zien als een poging om het de Mithraveerders, door een zich zoveel mogelijk aan hun ideeën en gewoonten aan te passen, gemakkelijk wilden maken christen te worden. Ze bleven als ze christen werden immers toch ook nog een „zon” aanbidden! En hun oude , geliefde feestdag konden ze behouden!

In ieder geval: het „Kerstfeest” werd op 25 december gesteld.

Vóór 336 werd het in Rome reeds op deze dag gevierd. Het was, zoals Hans Lietzmann het kernachtig omschrijft, een liturgisch dankgebed voor de overwinning van Constantijn over zijn heidense tegenstanders, ten gevolge waarvan de christelijke kerk rijkskerk was geworden. Maar de datum van het feest was ten slotte door het heidendom bepaald!

★ ★ ★

Een geheel andere wereld komt men binnen, als men nagaat waarom door de oostelijke kerken het „Kerstfeest” aanvankelijk op 6 januari werd gevierd. Het „Kerstfeest” van die datum kwam n.l. in het begin van de vierde eeuw in Egypte in gebruik en verbreidde zich snel over Jeruzalem (waar het met veel optochten en plechtigheden werd gevierd) naar het Oosten.

Ook deze datum werd van de heidenen overgenomen.

In Alexandrië werd n.l. in die tijd in de tempel van Kore onder fluitspel een nachtelijk feest gevierd dat in de vroege morgen van de 6de januari zijn hoogtepunt bereikte. De deelnemers aan dat feest trokken dan bij fakkellicht naar een onderaards heiligdom, waaruit zij een houten afgodsbeeld te voorschijn haalden, dat aan voorhoofd

Kerkelijk Leven

Dat zullen de verontruste brs. toch ook echt niet geloofd hebben. Helaas las ik in het verslag niet, dat vrijgem. geref. predikanten tegen deze beschuldiging van prof. Kamphuis protest hebben aange-tekend. Ik hoop maar dat dit een lacune in het verslag was. Het is echter wel duidelijk, dat zolang prof. Kamphuis en anderen hun *gezindheid* t.a.v. ons niet veranderen, herstel van de eenheid van de vrijgemaakten een illusie blijft.

C. VEENHOF - KAMPEN

Kentering?

Wie gedurende de laatste jaren de gang van zaken in wat men wel de „gereformeerde gezindte” noemt aandachtig heeft gevolgd zal daarin een opmerkelijke verandering hebben bespeurd. Die bestaat daarin dat steeds groter aantallen gegrepen worden door de reformatorische vertolking van het Evangelie. Of, misschien beter gezegd: tot groter bewustheid en beslistheid zijn gekomen in het ernst maken daarmee in heel het leven. De kern van die prediking, dat is bekend, bestaat hierin dat de mensen radikaal bedorven zijn; dat het waarachtig heil voor mens en mensheid alléén te danken is aan Gods genade zoals Hij die in Christus heeft geopenbaard; en dat daarom de ware verlossing, vrede, vrijheid uitsluitend en alleen verkregen wordt in de weg van het geloof dat Jezus Christus door zijn zelfofferande aan het kruis onze schuld heeft betaald, onze zonde heeft „gezoend” en zo onze „verzoening” met God heeft tot stand gebracht. Dit Evangelie werd met doordringende kracht en ernst door het bekende „Getuigenis” weer op de consciënties der mensen gebonden. En men weet het: de reactie daarop was in één woord overweldigend. Tienduizenden hebben dat „Getuigenis” verslonden. Ze vonden daarin de verwoording van datgene wat voor hen het hoogste, het allesbeheersende is, maar dat in heel veel kerken verzwegen of in de mist was geraakt. Ze hebben op wat dat „Getuigenis” verkondigde van harte

„amen” gezegd. De schriftelijke reacties daarop beliepen ook tienduizenden. En ze kwamen uit allerlei kerkelijke denominaties! Prof. W. J. Aalders schreef eens dat pamfletten en brochures het geestelijke en kerkelijke leven dikwijls veel dieper hebben beïnvloed dan allerlei geleerde theologieën en volumineuze dogmatieken. Luthers 95 stellingen waren het begin van een machtige reformatorische beweging. Da Costa’s „Bezwaren tegen de geest der eeuw” sloeg als een bom in in het gezapige, zelfvoldane kerkelijke leven uit het begin van de vorige eeuw. En De Cock’s ruige brochures gaven de stoot tot een vernieuwing en verdieping van het kerkelijke leven buiten — maar ook in — het Ned. Herv. Kerkgenootschap. Iets dergelijks geschiedde ook door het „Getuigenis”. Duizenden beleefden „de schok der herkenning”. En daardoor ontdekten ze tegelijk de armoede, de schraalheid van de, ondanks alle geleerdheid en scherpzinnigheid, toch oppervlakkige „nieuwe theologie”. Op allerlei wijze is de genoemde bewustheid en beslistheid te bespeuren. Men merkt het in het kerkelijke leven, de pers, de politiek, het onderwijs. Het verstaan van het Evangelie leidde ook nu weer tot een scherper beproeven van de geesten.

☆☆☆

Een aantal constateerbare feiten zijn duidelijke indicaties van deze gang van zaken. Ik noem er enkele. Het aantal gemeenten in de Ned. Herv. Kerk waarin uitsluitend in reformatorische zin wordt gepreekt is sinds de tweede wereldoorlog verdubbeld! En terwijl alerwege geklaagd wordt over een steeds dalend kerkbezoek is daarvan in deze kerken geen sprake. „De Waarheidsvriend”, het officiële orgaan van de Geref. Bond in de Ned. Herv. Kerk zag het aantal abonneementen in enkele jaren verdubbelen. Het heeft er reeds meer dan tienduizend. Het (hervormde) „Geref. Weekblad” groeide niet minder. En het (confessionele) „Hervormde Weekblad” dat jarenlang zo om en de bij anderhalf duizend lezers telde schoot als een raket omhoog. Onlangs was het de vier en dertig honderd abonneementen gepasseerd. Natuurlijk moet men voorzichtig zijn met het trekken van conclusies uit deze cijfers. Maar een zo spectaculaire groei van de belangstelling voor gereformeerde periodieken is, speciaal in onze dagen, toch wel opvallend. Ook wat op het gebied van de dagbladers gaande is verdient de aandacht. Zoals men weet is „Trouw” een aantal jaren geleden met dr Bruijs Slot, „links” afslaande, „door de bocht” gegaan. Door een uitgebreide, permanente en sympathieke berichtgeving is dat blad een effectieve propagandist geworden van de „nieuwe” theologie en allerlei moderne oecumenische experimenten en activiteiten. De politieke voorlichting die het geeft is meer verwant aan de ideeën van de PPR dan aan wat de z.g. „confessionele” partijen

voorstaan. Bij de laatst gehouden verkiezingen was de redaktie ervan er niet toe te krijgen het stemmen op een „confessionele” partij aan te bevelen. Ten slotte mocht een rotterdamse redakteur dat door middel van een advertentie (!) in zijn eigen blad doen. De marxistische Reckman kreeg onlangs de volle gelegenheid zijn ideeën daarin te spuien — „Wij gunnen de wereldraad dezelfde ontwikkeling die duizenden christenen overal ter wereld doormaken, de verbinding tussen het woord Gods en het „Kapital” van Marx”. — De nieuwe maatschappij-kritische school van minister van Kemenade werd met een voorzichtige sympathie besproken. En met stomme verbazing hebben velen gelezen dat Trouw Breznjev, de man die de bezetting van Tjecho-Slowakije doordreef en het Tsjechische volk daardoor van zijn vrijheid beroofde, serieus als kandidaat voor de Nobel-prijs van de vrede naar voren schoof! Zoals algemeen bekend is, is de financiële positie van Trouw zeer wankel. Ondanks de fusie met het Rotterdammer-kwartet. Er zijn al weer plannen voor een nieuwe fusie om het zinkende schip boven water te houden. Het aantal abonnees is maar een fractie van wat het in de aanvang bezat. Volgens Persberichten wil minister Van Doorn aan Trouw 10 miljoen gulden lenen op voorwaarde dat het zo gauw mogelijk gaat samenwerken met de Perscombinatie waarin de Volkskrant en Het Parool verenigd zijn. En daartegenover ziet men dat, ondanks de voor kranten wel zeer moeilijke tijden, het Friesch, het Nederlands en het Reformatorisch Dagblad gestaag groeien en ze schijnen financieel gezond te zijn. Het Friesch Dagblad dat krachtig de noodzakelijkheid van een principeel christelijke politiek bepleit, kreeg van zijn abonnees een renteloze lening van meer dan één miljoen gulden! Het Nederlands Dagblad zag het aantal van zijn abonneementen stijgen tot boven de negentien duizend. En het jonge Reformatorisch Dagblad groeide het vorige jaar meer dan ieder ander dagblad en mikt al op dertig duizend abonnees.

☆☆☆

Een opvallend gebeuren is ook de oprichting van een Reformatorische Sociale Academie en een Reformatorische Bijbelschool. Die worden gedragen door onderscheiden nuances van de „gereformeerde gezindte”. Zij kozen als grondslag de Heilige Schrift als het onfeilbare, gezaghebbende Woord van God en vragen van alle medewerkers instemming met de reformatorische confessies. Voor de Reformatorische Sociale Academie werd in korte tijd reeds meer dan een miljoen gulden bijeengebracht. Ik wil in dit verband er ook nog op wijzen dat de studentenorganisatie die haar leden vooral uit de „rechtervleugel” van de gereformeerde gezindte” recruteert van jaar tot jaar groeit. Wie daarmee in aanraking kwam zal zich verbaasd hebben over de ernst en de kennis van zaken waarmee daar

geworsteld wordt om het moderne leven en de vragen van de dag te bezien in het licht van de Heilige Schrift. Het aantal academici in die kringen neemt steeds toe. En het tijdschrift daarvan, „Wapenveld”, is er een van allure. Er worden voortreffelijke artikelen in gepubliceerd. En zonder in kultuuroptimisme te vervallen wordt daarin met alle energie gezocht naar de wijze waarop hier en nu een christen zijn roeping in allerlei sectoren van het moderne leven moet vervullen. Het is van belang deze ontwikkeling der dingen nauwlettend te volgen. Wie dat doet vraagt zich af of het centrum van het reformatorische leven en denken zich al meer gaat verleggen van de Gereformeerde Kerken, de Vrije Universiteit, de A.R.-Partij naar groepen en instellingen die vroeger alleen maar een randfunctie vervulden. Onlangs schreef Prof. Berkhof dat de Theologische Hogeschool van Apeldoorn langzamerhand de rol gaat vervullen die vroeger de theol. faculteit van de V.U. was toebedeeld. Wat uit dit alles groeien zal kan niemand zeggen. Uiterst opvallend is ongetwijfeld dat terwijl in de Geref. Kerken het reformatorische leven en denken zienderogen verzwakt dat binnen de Herv. Kerk zichtbaar krachtiger wordt. En menigeen vraagt zich af wat zowel van het ene als van het andere de oorzaak is.

C. VEENHOF - KAMPEN

„Eerherstel”

(1)

De zaak van het „eerherstel” van de proff. Greijdanus en Schilder is weer aan de orde gekomen. Een aantal predikanten van de Geref. Kerken heeft aan de nu zittende synode gevraagd deze beide hoogleraren dat „eerherstel” te geven. In de laatst gehouden zittingen van deze synode is die zaak ten sprake gekomen. Maar ze werd niet afgehandeld. Dat zal in een volgende zitting gebeuren. Nu deze kwestie weer urgent is geworden wil ik er wat over zeggen. Uit mij zelf zou ik er nooit over begonnen zijn. Maar nú ze aan de orde is gekomen geloof ik dat het goed is er een paar opmerkingen over te maken.

☆☆☆

Om daarmee te beginnen: Ik geloof dat een eigenlijk „eerherstel” in feite *zinloos* is. In de eerste plaats omdat de beide mannen aan wie dat gegeven zou moeten worden reeds „bevorderd” zijn tot „heerlijkheid”! Wat bete-

handen en voeten met goud was versierd. Dat beeld werd in een plechtige processie onder gezang en meeslepende muziek zeven maal uit het binnenste gedeelte van de tempel gedragen, om daarna weer in het onderaards verblijf te worden weggeborgen. De zin van dit mysterie was de vreugde over het feit, dat op dat uur de maagd (Kore) aan wie de tempel was gewijd, de aeon ter wereld had gebracht. Deze Aeon was de personificatie van de eeuwigheid en werd in de eerste eeuwen na Christus in het Oosten hoog vereerd. Wanneer men dit verhaal hoort, begrijpt men onmiddellijk, dat door de onkundige massa én door hen, die de antithese tussen christendom en heidendom niet zagen, tussen deze mythe en het evangelie van de geboorte van de Here Christus gemakkelijk een zekere gelijkenis kon worden geconstateerd. Ja, dat men mythe en evangelie eenvoudig identificeerde. En men verstaat ook, waarom in de oosterse kerken de 6de januari de dag van het feest van Christus’ geboorte on worden. Men noemt dat het epifaniën-feest. Het feest van de verschijning van Jezus Christus op deze wereld.

☆☆☆

In diezelfde nacht vond evenwel ook nog een ander mysterie plaats. In de nacht van 5 op 6 januari kreeg namelijk het water van de Nijl een wonderdoende kracht. Het werd door de Egyptenaren in kruiken geschept om het als afwerpmiddel tegen alle kwalen zorgvuldig in hun huizen te bewaren. Dit heilbrengende wonder nu had, naar de opvatting van de oosterse christenen, Christus voor de zijnen verricht. En wel door zijn doop. Daardoor had Hij immers het water tot een heilbrengend water gemaakt. Ofschoon volgens de evangeliën Christus op klaarlichte dag was gedoopt, was de overgeleverde ritus toch sterk genoeg om het feest in de nacht te doen vieren. Omstreeks middernacht sprak de priester het gebed van de waterwijding uit en dan renden allen met kruiken naar een rivier of beek om het heilige water te halen. Precies als de heidense Egyptenaren dat bij de Nijl deden. Voor de christenen was natuurlijk de Jordaan voor alles de aangezezen plaats voor dat feest. Daarin was Jezus eenmaal echt gedoopt! Maar het feest werd voorts in het oosten overal gevierd, waar een geschikte beek of bron werd aangetroffen. Op deze wijze werd het epipha-

niën-feest óók nog het feest van Christus’ doop.

☆☆☆

Maar 6 januari had voor de heidenen zelfs nog een derde betekenis. In de nacht, die aan die dag voorafging, verscheen volgens hen de god Dionysos (of Bacchus) op aarde en veranderde op de plaatsen waar hij graag vertoefde het water in wijn. Hoe het zo gekomen is, dat de dag van het Nijl-mysterie met dit Dionysos-mysterie samenviel is niet bekend. Maar een feit is het. En ook is het een feit, dat de christenen, onder invloed van wat de heidenen over Dionysos vertelden, op 6 januari het wonder van Kana feest•lijk gingen gedenken. Er is zelfs een oud-christelijke schrijver, die verzekert, dat op die dag en op precies hetzelfde uur als waarop Christus in Kana zijn grote wonder verrichtte (Joh. 2 :8) sommige bronnen hun water in wijn veranderden! Hij verzekert zelfs, dat hij uit zulk een bron gedronken heeft. Als Lietzmann de mededeling van deze schrijver doorgeeft, voegt hij er ironisch aan toe, dat de man er niet bij zegt, of hij uit

die bron water of wijn heeft gedronken!

☆☆☆

Langzamerhand werd op enkele uitzonderingen na — in Jeruzalem en Egypte vierde men het kerstfeest nog tot in het midden van de zesde eeuw op 6 januari — het feest van Christus’ geboorte overal op 25 december gevierd. Met de toenemende macht van de kerk van Rome vonden ook de door haar aanvaarde ritën en feesten steeds algemener erkenning. Hoe deze unificatie plaats vond is een aparte geschiedenis, waarin nog heel veel duister is. Maar de viering van 6 januari als een bijzondere feestdag, zij het met andere „inhoud bleef ook steeds gehandhaafd. Guido Gezelle schrijft in zijn „Rond de Heerd” over 6 januari: „Op dezen nieuwen Kerstdag vieren wij de drie veropenbaringen Christi: de eerste te Bethlehem, door de wonderbare sterre, aan de drie Wijzen of grooten uit den Oost . . . ; — de tweede in de Jordane, door den Heiligen Geest, de blinkende wolke en de stemme, die den gedoopten Christus ver-

☆☆☆

Dit is een en ander over de geboorte van het „Kerstfeest”. Wanneer we nu alles nog eens overwegen, dan kunnen we enkele dingen met zekerheid zeggen:

1. De Heilige Schrift noemde ons de geboortedatum van Christus niet. We moeten die daarom ook maar niet proberen op te zoeken, laat staan op een willekeurige dag vast te stellen.

2. De 25ste december werd tot „Kerstfeest” verheven toen men een speciale herinneringsdag en feestdag van Christus’ geboorte wilde vaststellen. De Heilige Schrift geeft ons evenwel geen enkele aanwijzing dat de Here Christus op zo’n speciale herdenkingsdag gesteld is. Veeleer dringt de Heilige Schrift ons er toe de geboorte van onze Heiland steeds in gedachtenis te houden.

3. Deze 25ste december was voluit een heidense feestdag. Op zeer bedenkelijke wijze — namelijk onder de suggestie van een verméende analogie tussen de daarop gevierde heidense mysteriën en „de verborgenheid der godzaligheid” ons in Christus’ geboorte geschonken, misschien zelfs wel om het evangelie zoveel mogelijk acceptabel te maken bij de heidenen en dus de ergernis en dwaasheid van Christus’ geboorte weg te nemen — werd deze heidense feestdag omgevormd tot een christelijke.

4. Het is daarom te begrijpen dat de reformatoren geen prijs stelden op het in stand houden van dit feest.

N.B. Over het ontstaan en de betekenis van het „Kerstfeest” vindt men vele gegevens in: H. Usener, Das Weihnachtsfest ², 1911; Karl Holl, Gesammelte Aufsätze zur Kirchengeschichte, II, Der Osten, p. 123-154 (Der Ursprung des Epiphanienfestes); Hans Leitzmann, Geschichte der Alten Kirche, 3, p. 321 v., idem, Petrus und Paulus ², p. 103-109. Een populair overzicht over deze kwestie geeft: Oscar Cullmann, Weihnachten in der alten Kirche, 1947.

D. W. L. MILO — VIERHOUTEN

Bij de bespreking van onze Enige Gezangen is de opmerking al geplaatst: de gemeente wil terecht graag zelf haar geloof belijden. De kwestie van een gezongen Credo blijft brandend. Hier moest een oplossing worden gevonden. Hetzij via een onberijmde belijdenis; hetzij een verbeterde berijming, gezongen op de klassieke internationale melodie.

EEN

GEZONGEN

GELOOFS-

BELIJDENIS

Reeds Luther gaf zijn gemeenten een Credo in gezongen couplet-vorm in de mond. Calvinj nam dit gebruik over; eerst in 1539 onberijmd maar wel in een drievoudig herhaalde melodie; later in 1542 berijmd maar op een doorgecomponeerde melodie. Datheen volgde Calvinj op de voet; en voegde de coupletten van Jan Utenhove aan zijn werk toe. Deze laatste ge-

bruikte de melodie van Luther (1526), die in werkelijkheid al een eeuw eerder (1417) voor een latijns gezongen credo werd gebruikt.

In 1773 werd de berijming van Voet gekozen op de voorreformatorische melodie van 1417; de alternatieve wijs uit ons kerkboek.

In 1933 verviel de eerste berijming en bleef die van Voet over. Daar zat de dorische melodie uit 1417 aan vast. Maar de deputaten zagen dat anders. Ze lieten de oude geneefse melodie vervallen en stelden voor de wijs van 1417 te vervangen door een gelijke-noten-wijs uit 1930. Dat is de onder ons veel gebruikte c-mol melodie, welke zelfs geen rusten kent. De maker wenste onbekend te blijven en dat is maar goed ook. De melodie fungeert eigenlijk als rijgdraad voor een aantal accoorden, zonder ooit de kwaliteit van zangwijs te verkrijgen: typisch harmoniumgeknutsel.

De uitgever Jongbloed vermeldt in sommige uitgaven deze c-mol melodie, in andere de oude dorische uit 1417. Gelukkig maar, deze verwarring; anders zaten wij ten eeuwige dage vast aan een reeks machinaal verpakte eenheidsnootjes, waarin alle kenmerken van de 19de eeuwse verwording aanwezig zijn.

—o—

Wilt u de geloofsbelijdenis bepaald *onberijmd* zingen, dan zijn er diverse mogelijkheden. Er zijn moderne doorgecomponeerde zettingen van Paul C. v. d. Westering, van S. Tiemersma, van Yme G. Visser en van wijlen ds L. W. Muns. Wij noemden ook de eerste Geneefse wijs uit 1539, die bijzonder goede eigenschappen heeft.

Maar we moeten wel bedenken dat een onberijmde tekst om een doorgecomponeerde melodie vraagt. Dat komt hier op neer: dat de melodie niet in een beperkte coupletvorm herhaald wordt, maar net zo lang doorloopt als de tekst vraagt. Hetgeen de zaak aanmerkelijk moeilijker maakt dan bij een couplet-melodie. Bij de psalmen is het nooit gelukt. Zelfs wanneer de eerste Geneefse melodie uit 1539 wordt gekozen, vindt u niet meer dan een schabloon-melodie, welke zich elastisch moet aanpassen bij het aantal lettergrepen.

Wanneer u echter vandaag het Credo *berijmd* en in coupletvorm zou willen zingen — zou ik met kracht de voorreformatorische melodie uit 1417 willen aanbevelen.

Waarom? Deze droeg reeds het latijnse credo, werd door Luther verkozen, door Utenhove, door Voet, door de statenberijmers van 1773,

CREDO

zelfs in 1933 blijkbaar niet geheel losgelaten. En deze melodie wordt in alle Lutherse kerken ter wereld gebruikt, ook in vele gereformeerde kerken: in Duitsland, Zwitserland, Engeland, Amerika. Met recht kan hier gesproken worden van een internationale melodie met de aller-oudste papieren.

—o—

Reeds in 1961/2 heb ik in het maandblad Organist en Eredienst een aantal artikelen over dit onderwerp gespuid. Reeds toen heb ik alle psalmberijmings- en gezangendeputaten aanbevolen te zoeken naar een berijmd Credo op de klassieke melodie. Er is veel waardering maar geen enkel resultaat op gevolgd. Vandaar dat ik thans zelf maar eens met een proeve van een berijmd credo voor de dag kom, en deze bij u zou willen introduceren.

J. MEULINK

J. MEULINK

Prof. Kamphuis over de Gereformeerde Gezindte

Op een gezamenlijke vergadering van verontruste geref. en vrijgemaakt-geref. predikanten heeft prof. Kamphuis zich zeer kritisch uitgelaten over de gereformeerde gezindte. Tot die gereformeerde gezindte behoren, aldus Kamphuis, de mensen die gereformeerd gezind zijn Kinderen kunnen daartoe niet behoren, omdat ze nog geen gezindheid hebben. Daarmee is de term dan ook veroordeeld, want ze is dopers en niet verbondsmatig gereformeerd. Het subjectieve element, het gezind zijn, de persoonlijke overtuiging is beslissend voor het erbij behoren. Ik ga ervan uit, dat het persverslag juist is. In elk geval klopt het wel met de „dis-” stijl van prof. Kamphuis. Het komt mij voor, dat prof. Kamphuis het karakter van de gereformeerde gezindte toch wel wat te kort doet, als hij stelt, dat dit puur een zaak is van persoonlijke, subjectieve overtuiging. Prof. Kamphuis, en dat is de

Vooropgesteld zij dat ik me nimmer tot de dichteren heb durven rekenen (behalve in de eerste week van december) maar wel vele jaren bij de arbeid van de psalmberijming betrokken ben geweest. Heb dus talloze malen geworsteld met het probleem: een gegeven tekst in een gegeven melodie-vorm te gieten.

Hiernaast ziet u een berijmingsproef. Het couplet telt 10 regels en het bleek mogelijk de belijdenis in 2 coupletten onder te brengen. Daarbij zijn enkele delen te kort gekomen; de winst is echter 1 couplet: de belijdenis kan des te gemakkelijker en des te vaker worden gezongen. De volheid van een belijdenistekst (en van elke andere tekst) is toch nooit in een coupletvorm te wringen, zonder herhalingen of verminkingen te veroorzaken.

De taal staat vrij van de 18de eeuw van Voet — maar is toch beschaafde kerktaal te noemen, meen ik. De 2e naamval is als verouderd vermeden. Afkortingen zijn tot het uiterste teruggebracht. Een enkele derde naamval is, als staande uitdrukking, gehandhaafd. De zinnen zijn kort en bondig. Het rijmschema luidt voor de eerste 4 regels a-b-a-b. Dat wil zeggen: regels 1 en 3 rijmen op elkaar; regels 2 en 4 ook. De rest van het couplet rijmt volgens het schema: c-d-c-e-d-e. Dat wil zeggen: de regels gaan in paren, maar in een wat moeilijker constructie, die door de onregelmatige melodie is uitgelokt. Een lied is niet altijd aangenaam om te reciteren; dat ziet u aan diverse psalmberijmingen. Maar een lied is dan ook geen nummertje poëzie — doch een prosodisch zingbaar gemaakte tekst. Wilt u er zich eens op werpen? En daarbij bedenken, dat deze zaken geen particuliere liefhebberij behoren te zijn, maar kerkelijk gemeenschappelijk bezit van de eerste orde?

Dank voor Uw aandacht en reacties.

J. MEULINK

grondfout in zijn betoog, onderscheid onvoldoende gezindte en gezindheid. Nu is het waar, dat Groen van Prinsterer deze termen door elkaar gebruikte als synoniemen. Hij bedoelde dan echter daarmee, wat wij nu gezindte noemen en niet wat wij nu onder gezindheid verstaan. In „Bene Meritus” heeft dr Verplanke daar indertijd een artikel over geschreven en ik wilde daar enkele punten uit aanhalen. De oudste betekenis van het woord gezindheid is denkwijze, overtuiging. In de 17e eeuw is deze algemene betekenis echter verdrongen door de bijzondere toepassing op het kerkelijk geloof. Gezindheid werd de vaste term zowel voor de geloofsleer als de gemeenschap der gelovigen. Naast het woord gezindheid werd echter ook het woord gezindte gebruikt voor de gemeenschap der gelovigen. Op den duur echter werd, om de-
ze zaken beter te onderscheiden, gezindheid het woord voor iemands denkwijze en overtuiging en kreeg gezindte de uitsluitende betekenis van gemeenschap van gelovigen. Wanneer prof. Kamphuis nu weer gezindte en gezindheid als synoniemen door elkaar gebruikt, hanteert hij een voor deze tijd niet gangbare interpretatie van deze woorden. En daarmee is het fundamenteel voor zijn betoog verdwenen. De beschuldigingen van dopers en subjectief zijn slagen in de lucht. De gereformeerde gezindte, en nu citeer ik dr Verplanke vrijwel letterlijk, moet worden verstaan als een calvinistische stroming, die van het sola fide uit de absolute souvereiniteit van God belijdt en van het sola scriptura uit om de ere Gods worstelt en van het sola gratia uit haar geloofszekerheid vindt in Gods verkiezing. De gereformeerde gezindte kan dan ook niet gezien worden als een groep geref. kerken met een kerkelijke belijdenis.

J. MEULINK

J. MEULINK

J. MEULINK

J. MEULINK

Zoo stil, zoo stil — nu kan het sneeuwen op d'aarde, die, tot slaap bereid, vergat de heugenis van eeuwen en niets verwekt in dezen tijd.

Waar zijn uw eerezucht, angst en droomen, de liefde en haar ijdelheid? Zaagt gij wel ooit een winter komen, in doffer deemstering verbeid?

Verwacht niet meer — gij moet het dulden, dat alles naar den bodem buigt. Het bloed, dat eens de harten vulde, heeft niet de zielsdrift overtuigd.

Verwacht een kind — en die zal stralen aan Jesse, aan zijn stam en stok. Wanneer de witte sneeuw wil dalen legt hij ze voor u, vloek na vloek.

De weg, de waarheid en het leven zijn van dien sneeuw geplaveid. Geen mensch kan minder aan hem geven dan honger naar zijn eeuwigheid.

JAN ENGELMAN (geb. 1900)
Uit: Religieuze poëzie der Nederlanden (verzameld door Michel van der Plas) Uitgeverij Het Spectrum.

J. MEULINK

Het is veeleer een groep geref. gelovigen met een geref. belijdenis. De geref. gezindte loopt dan ook helaas door vele kerken heen. Dat laatste vindt prof. Kamphuis erg bezwaarlijk. Men neemt niet de koninklijke weg van de reformatie van de kerk en gebruikt nu de de geref. gezindte als vluchtheuvel, als een soort conventikel. Met prof. Kamphuis ben ik het eens, dat deze kerkelijke verdeeldheid van de geref. gezindte een slechte zaak is, die niet behoorde te bestaan. Met deze constatering zijn de moeilijkheden echter niet weggenomen. Wat moeten de verontrusten in de synodaal gereformeerde kerken nu doen t.a.v. de kerk. Vrijgemaakt worden? Ik neem aan, dat prof. Kamphuis wel opgeroepen heeft tot vrijmaking. Maar die oproep zal wel niet erg overtuigend geklonken hebben. Inmers hebben niet juist prof. Kamphuis en de zijnen dat niet moeilijk, zo niet onmogelijk gemaakt?

J. MEULINK

J. MEULINK

kent voor hen dan nog een postuum „eerherstel” op aarde? En voorts: zou er wel iemand onder de nederlandse christenen zijn die in ernst meent dat Greijdanus en Schilder ten gevolge van de op hen toegepaste kerkelijke tucht hun „eer” hebben verloren? Is niet veeleer het omgekeerde het geval? Worden zij niet eerder „ge-eerd” omdat ze met de inzet van alles in een kritiek moment „neen” hebben gezegd tegen wat naar hun innige overtuiging niet uit God, niet naar Diens Woord was?

☆☆☆

Van alle bijkomstigheden ontdaan was de daad die hun een schorsing en, wat Schilder betreft, zelfs een afzetting bezorgde de volgende:

De synode had uitgesproken dat men de kinderen der gelovigen moest „houden voor wedergeboren en in Christus geheiligd, totdat het tegendeel zou blijken”. Dat was volgens die synode een „goddelijke waarheid”. En niemand mocht in de kerken iets leren dan wat daarmee volkomen in overeenstemming was. Wie dat toch deed maakte zich schuldig aan het breken van de belofte die hij bij de ambtsaanvaarding had afgelegd. En de kerken werden opgewekt nauwkeurig toe te zien dat alle ambtsdragers zich aan het synodale voorschrift hielden.

☆☆☆

De professoren Greijdanus en Schilder konden aan dit synodale bevel niet gehoorzaam zijn. Zij verklaarden „niet in staat en gerechtigd te zijn niets te leren dat niet in volle overeenstemming was met de synodale uitspraken”. Die waren naar hun overtuiging innerlijk tegenstrijdig en deels ook onjuist.

Overeenkomstig het bij de Doleantie weer geldend geworden gereformeerde kerkrecht hielden Greijdanus en Schilder daarom de synodale leeruitspraken niet voor „vast en bondig”. Uiteraard met de uitgesproken bedoeling zich over deze zaak tot de volgende synode te wenden.

De synode nam dit niet van die twee professoren!

Ze werden door de synode in hun ambt van predikant en hoogleraar geschorst. Met prof. Schilder kwam het zoals gezegd zelfs tot een afzetting!

☆☆☆

Het is de moeite waard te horen hoe de synode over de „wandaad” van de beide hoogleraren oordeelde.

Ten aanzien van prof. Greijdanus sprak zij uit, dat hij zich schuldig had gemaakt aan „bestrijding van de leeruitspraken na de beslissing over zijn gravamina (bezwaarschriften), aan voortgaande onwil-ligheid om zich aan het oordeel der meeste kerkelijke vergaderingen (de synode) te onderwerpen, aan het aanrichten van scheuring en tweedracht in de Kerken, en aan herhaalde overtreding van het 5e en 9e gebod.”

Op grond daarvan besloot de synode hem „in zijn rechten” als

emeritus-hoogleraar en als emeritus-Dienaar des Woords te schorsen „teneinde hem gelegenheid te geven tot verootmoediging te komen en van deze dwaalwegen terug te keren, waartoe de Heere hem genadig verlene wat hij in deze weg nodig heeft.”

Men hoort het: dit is geen kleinigheid.

En de synode sprak dit zware vonnis uit in de Naam des Heren!

☆☆☆

Omtrent prof. Schilder verklaarde de synode o.a.:

dat hij „zich door zijn houding schuldig heeft gemaakt aan de in artikel 80 K.O. genoemde zonde van scheurmaking en aan wat in ons Avondmaalsformulier wordt omschreven als het begeren (!!!) aan te richten van tweedracht, sekten en mouterij in kerken.”

De synode, zo verklaarde zij zelf, heeft „welbewust de grove zonde van openbare scheurmaking of van scheuring en openlijke verachting der kerkelijke orde bij Prof. Schilder willen constateren.”

En daarom besloot de synode hem te schorsen „in zijn ambtelijke bediening als hoogleraar aan de Theologische Hogeschool en als Emeritus-Dienaar des Woords van de Gereformeerde Kerk van Rotterdam-Delfshaven.” De synode wekte hem daarbij op „zijn af-dwaling te belijden” en zij verklaarde dat ze de Here bad, „dat Hij hem geve alles wat hij in deze weg behoeft”.

Ook het vonnis over Prof. Schilder werd in de Naam des Heren geveld!

Het moderamen van de synode schreef over de schorsing van prof. Schilder een lange brief aan de kerken waarin het o.a. zei: Het optreden van prof. Schilder is „in wezen „mouterij in kerken”, en er zou indien deze weg ook in de toekomst vrijelijk bewandeld wordt, geen kerkelijk samenleven meer mogelijk zijn”¹⁾.

☆☆☆

Voor een juiste beoordeling van deze vonnissen is het nodig goed te weten dat op het moment waarop deze uitspraken werden gedaan en deze vonnissen werden geveld van een „vrijmaking” nog geen sprake was!

Er werd aan zo iets zelfs niet gedacht!

☆☆☆

Maar de synode deed nog meer dan het schorsen van de professoren Schilder en Greijdanus.

Ze stootte ook een gehele kerk uit het verband der kerken! Namelijk die van Bergsenhoek. Dit staat wel niet in de Acta. Maar ze heeft dat wel degelijk gedaan.

En voorts schorste zij ds Lindeboom van Kampen en een groot aantal ouderlingen van deze kerk. Sommigen van deze laatste zijn nog in leven.

Ongetwijfeld zijn ook nog enkele honderden ambtsdragers in 1944 en volgende jaren geschorst! Maar dat geschiedde door kerken en classes, niet door de generale synode.

☆☆☆

Bovengenoemde tuchthandelingen werden door de synode van 1943-1954 verricht.

En ze zijn nog steeds van kracht. De leeruitspraken die door de synode van 1943/45 als „Goddelijke waarheden” werden getypeerd zijn sindsdien naar de synodale prullenmand verhuisd. Maar de tuchtuitspraken bleven hun geldigheid behouden.

Het is nu de vraag of deze laatste synodale beslissingen onveranderd en dus als legitiem worden gehandhaafd — of dat ze, evenals de leeruitspraken, zullen worden geannuleerd.

Dat is de kwestie waar het om gaat!

De kwestie van „eerherstel” is van weinig betekenis en zoals ik reeds zei zinloos.

Maar de klemmende vraag is of de Gereformeerde Kerken zullen blijven de kerken die in haar meeste vergadering de bovengenoemde tuchtmaatregelen namen en voor hun rekening blijven nemen.

☆☆☆

Hoe over deze tuchtoefeningen algemeen werd en wordt geoordeeld is bekend.

Prof. Hendrik Kraemer was er door verbijsterd.

En een bezonnen en diepzinnig theoloog als dr. O. Noordmans verklaarde: „Ik acht zulk een tyrannie van de leertucht in een

J. MEULINK

Moderne afgoden

★ Afgoden

Wanneer je als kind hoorde vertellen, hoe de Israëlieten telkens weer terugvielen tot de dienst der afgoden, dacht je bij jezelf: Hoe konden zij zo dom zijn stomme beelden te aanbidden.

Een zelfde gevoel van verbazing en medelijden bekruipt ons nu nog, als we lezen van de primitieve heidense godsdiensten.

Zielig dat mensen iets verwachten van beelden, gemaakt van hout, steen of iets anders.

Maar zijn wij in onze westerse wereld zo veel verder gekomen? Hebben ook wij geen stomme afgoden, die we vereren?

Hebben b.v. de oliecrisis en de daarmee gepaard gaande bezuinigingen, zoals autolose zondag en benzinedistributie ons er niet op attent gemaakt, dat ook wij mensen van de 20e eeuw ons maar moeilijk kunnen bevrijden van afgoden?

★ „Autocratie”

Een van de meest aanbeden afgoden van deze tijd is wel de afgod

kerkorde, waarbij de kerk vergruizeld wordt, niet alleen ongereformeerd, maar ook onkatholiek en on-christelijk”

☆☆☆

Natuurlijk bedoel ik met het bovengenoemde allerm minst te zeggen dat de houding en het gedrag van de professoren Schilder en Greijdanus in verband met de kerkelijke crisis vlekkeloos is geweest! Dat waren die evenmin als die van de andere „bezwaarden.” Ze waren dat ook evenmin als die van synodeleden en mensen die hun daden goedkeurden en uitwerkten.

Maar — van die fouten en gebreken in de wijze waarop de professoren Greijdanus en Schilder zich tegen de leeruitspraken verzetten worden in de officiële schorsingsbesluiten niets gezegd en die speelden daarbij geen rol.

Het ging daarbij uitsluitend en alleen om het afwijzen van de — naderhand weggegooiden — leeruitspraken!

☆☆☆

Met spanning wachten we af wat er door de synode in verband met die vraag om „eerherstel” zal worden gedaan.

¹⁾ Dat moderamen werd gevormd door dr. G. E. Berkouwer, ds. W. L. Milo, dr. J. Hoek, dr. E. D. Kraan.

auto. Wat hebben we ons diep vernederd voor de heerschappij van deze dwingeland. We verbeeldden ons, dat ons geluk stond of viel met het bezit van dat blikken ding.

Deze dwingeland bracht ons tot de waanidee, dat we hem nodig hadden voor elke meter, die we ons verplaatsten.

Haast nog erger was, dat hij ons suggereerde, dat wij moesten trachten ons zo snel mogelijk te verplaatsen, al ging dat ten koste van veel mensenlevens en veel invaliditeit.

Wat worden we andere mensen, als we eenmaal achter het stuur van onze auto zitten. We hebben dan de dwaze gedachten, dat wij sturen en bemerken niet, dat wij door de auto bestuurd worden. We worden maniakken, die niet meer letten op het leven van onze medemensen, ja zelfs niet op ons eigen leven.

Een mens achter het stuur is een heel ander mens dan een wandelend mens.

Maar nu begint zijn rijk te tanen. Wij zien weer, dat we het vaak wel zonder hem kunnen redden.

★ „Olie-archie”

Daar is nog een bekende afgod wiens positie ondergraven dreigt te worden.

Ook de olie regeert ons. Deze afgod heeft trouwens een grote familie, nl. de familie energiebronnen.

Van deze goden voelen we ons helemaal afhankelijk,

Wat moeten we zonden hen?

Ze gaan ons toch niet in de steek laten?

Wat gaan we ons onzeker voelen. Immers niet alleen onze auto komt in gevaar, maar ook onze warmte en verlichting. Ja, er dreigt minder productie, minder welvaart. Het lijkt wel alsof al onze lievelingsgoden staan te wankelen.

We dachten, dat deze goden ons zo ver gebracht hadden en dat ze de hemel op aarde zouden brengen.

Aan hun macht scheen geen einde. Het hiernumaals zou zo goed worden, dat we het hiernumaals wel wilden vergeten.

Zal dat schone rijk nu gaan bezwijken?

Waar gaat dat heen?

★ Progressie geloof

Het wankelen van onze afgoden betekent, dat ons progressie-geloof een flinke knauw gekregen heeft. Dat geloof in de gestadige vooruitgang van wetenschap, techniek, cultuur en economie was toch zo'n heerlijk geloof.

Immers het is een troostvolle gedachte, dat jezelf door middel van kennis en techniek je vooruitgang kunt bepalen en dat op deze wijze ons inkomen steeds hoger en onze welvaart steeds groter zal worden. Helaas waren er al andere zaken,

die wat aan dat geloof gingen knagen, zoals de steeds groter wordende milieubezwaren en het rapport van de club van Rome.

Maar nu plotseling maakt een oliecrisis (die er ook zonder de boze sheiks gekomen zou zijn) ons duidelijk, dat onze welvaart inderdaad zwakke peilers heeft.

Waar het in economisch opzicht precies op zal uitlopen is niet te voorspellen, maar wel is zeker, dat aan de sterke vooruitgang van de laatste tijd een halt zal worden toegevoerd en misschien zelfs met een lager niveau genoegen zal moeten worden genomen.

★ Geen twee heren dienen

De voorafgaande beschouwing was met opzet eenzijdig. We moeten onze afgoden afzweren, maar dat betekent niet, dat we ons moeten opstellen tegenover economie, techniek en wetenschap als zodanig. Wel moeten we ons anders daartegenover opstellen.

We mogen deze dingen niet overschatten. Het mag niet iets zijn, waarbij we ons safe voelen, waarop we kunnen bouwen.

En zo staat het ook met de producten van onze welvaart.

Auto's, ijskasten, radio en zelfs t.v. hebben veel goeds gebracht, waarvoor we dankbaar mogen en moeten zijn.

We wisten er helaas niet altijd goed raad mee.

Er doet een verhaal de ronde over een negerkoning, die van de eerste ontwikkelingshulp een gouden bed kocht. Maar wij hebben het vaak niet beter gedaan en ook heel wat gouden bedden gekocht.

Het ergste is echter, dat we niet ontkomen zijn aan het gevaar deze, op zich goede gaven van onze Vader, tot afgoden te maken.

Laatst las ik, dat de mens aan zeven scheppingsdagen een achtste heeft toegevoegd onder eigen gezag en verantwoordelijkheid.

De armzalige manier, waarop God de wereld is begonnen is de mens allang voorbijgestreefd en hij zal het er verder veel beter afbrengen. Hebben wij, kerkmensen, ons aan deze geest helemaal kunnen ontworstelen?

Hoeveel bezorgdheid is er ook niet bij ons?

Hebben ook wij niet onze wel-

vaart aanbeden in plaats dat wij de Heer aanbidden, die ons de welvaart gaf?

Wie als maar kijkt naar de „midelen”, waarmee God kan helpen, vertrouwt zich in feite toe aan valse goden, die hem bedriegen.

En dan is het resultaat precies zoals bij Israël. Die afgoden brengen nieuwe zorg en onrust.

Men kan geen twee heren dienen. Ook voor ons geldt het woord: kiest dan heden, wien gij dienen zult.

C. VEENHOF — KAMPEN

„Eerherstel”

(2)

Als men over een eventueel „eerherstel” van de hoogleraren Schilder en Greijdanus nadenkt, en men zich realiseert waarom het in de op hen geoefende tucht ging, denkt men als van zelf ook aan de situatie van vandaag.

We beleven het nu dat b.v. prof. Kuitert niet alleen pas gemaakte leeruitspraken naast zich neerlegt maar ook essentiële momenten uit de belijdenis zelf — staat der rechtheid, zonde der eerste voorouders in het paradijs — loochent. We hebben het beleefd dat dr Wiersinga kardinale momenten uit het Evangelie — de „verzoening

door voldoening” — bestrijdt en zelfs nadat de synode zich daartegen had verzet daarmee in een tweede boek onveranderd doorging.

We hebben voorts gehoord hoe prof. Augustijn heel de idee van een haar belijdenis handhavende kerk verwerpt! En dat op een wijze die prof. Herman Ridderbos deed schrijven: „Wat door prof. Augustijn wordt voorgestaan betekent naar mijn oordeel het einde van het gereformeerd karakter van onze kerken. Hier past het woord „begraven”, een woord dat prof. Augustijn zelf in dit verband trouwens ook reeds gebruikt heeft toen hij n.a.v. mensen die zich over de binding aan de geref. belijdenis nog druk maken eens schreef: Laat de doden hun doden begraven.”

Dit alles laat ook de huidige generale synode feitelijk ongehinderd gaan!

Met het oog op deze feiten, wordt de vraag: wat zal deze synode met de nog steeds gehanhaafde tucht-oefening over de hoogleraren Schilder en Greijdanus, en de Kamper ambtsdragers (van welke laatsten sommigen nog in leven zijn) doen bijzonder klemmend.

PSALM

*Een nieuw lied voor den Heer die de vogeltjes schiep en hun wijzen voor iedere dag,
die de treurwilg tot eindeloos treuren riep
en de vrouw tot haar eeuwige lach,
een nieuw lied voor den Heer die de goudvissen goud
en de roodborstjes rood heeft gemaakt,
die de golven der zee en de blaren van 't woud
met zijn vinger heeft aangeraakt,
die de kolibri schiep en de adelaar schiep,
het viooltje en de orchidee,
die de schelpen en zwaardvissen liet in het diep
van dezelfde bedelvende zee,
die zijn adem laat gaan langs het slapende land
tot het wenend van weelde ontwaakt,
die de dauwdroppen droogt met zijn heilige hand
en de zon tot zijn heilgeant maakt,
een nieuw lied voor den Heer die het meer en de lucht
en de straten vol zonnelicht goot,
die de leeuwerik leidt tot zijn duizelende vlucht
en de vlinder tot vinderdood.
Een nieuw lied voor den Heer die een durend nieuw lied
in de mond van mijn moedertje lei,
die zijn licht in haar zuivere blik achterliet
en haar zei wat zij zeide tot mij,
die het water voor Händel zo ruisen deed
dat het Watermuziek in hem klonk,
die Homerus de nacht liet, opdat hij beleed
welke donkere schoonheid hij dronk,
die de leden der liefste verrukkelijk boog
tot de lijnen der maagdelijkheid,
die zijn hand langs haar lippen en schouders bewoog*

*tot zij zoet waren, durend bereid,
die haar haren zo zwart en haar borstjes zo zacht
heeft gemaakt en haar ogen zo blauw,
die de laatste safier uit zijn huis heeft bedacht
voor de fonkelende staart van de pauw,
die de staart van de pauw op haar lachen ontvouwt
en hem sluit als zij schreit van geluk,
en dan worden haar tranen van zuiver goud
voor den Heer van het grote geluk.
Een nieuw lied voor den Heer, die van ieder nieuw lid
het ontstaan en de maker is,
die het voorzingt in water en woud en in riet,
in de steeg en de vensternis.
Een nieuw lied voor den Heer, een nieuw lied voor den Heer
die accoorden en woorden ingeeft
aan den dichter, de vrouw en het kind, o en meer
dan aan weerklink en stem in hen leeft.
En zijn naam zij gezegend, de eeuwigheid lang
zij gezegend de naam van den Heer,
van de opgang der zon tot haar ondergang
zij gezegend de naam van den Heer:
die de sneeuwvlokken zendt als de wolkige wol
en de rijm als verdwarrelde as —
als hij spreekt lopen alle de stuwweren vol
en al smelt wat bevroren was.
O gij wateren, looft, en gij landstreken, looft,
en gij vogeltjes, looft onzen Heer,
en gij vuurtongen, looft, en gij dauwdroppen, looft,
alle boomtoppen, looft onzen Heer.
Een nieuw lied voor den Heer met pauk en cymbaal
en bij citer en luit en schalmei:
een nieuw lied voor den Heer in uw mond, in uw taal,
want wie geeft u de liederen dan hij?*

MICHEL VAN DER PLAS (geb. 1927)

Uit: Religieuze poëzie der Nederlanden

(verzameld door Michel van der Plas) Uitgeverij Het Spectrum.

G. JANSSEN — AMSTERDAM

Het voortbestaan van de kerk

Begin 1974

Een jaarwisseling brengt altijd de toekomst voor onze aandacht. Je probeert wat vooruit te kijken; je laat je gedachten gaan over de ontwikkelingen, die aan de orde zijn, en dat niet uit louter nieuwsgierigheid, maar ook om klaar te zijn wanneer die ontwikkelingen een beroep op je doen en om je ingrijpen vragen.

Zo is het in het algemeen.

Als christenen laten we onze gedachten ook in het bijzonder gaan over de Kerk: hoe zal het haar vergaan in dit nieuwe jaar?

Voor velen heeft zij afgedaan in de vorm, waarin zij tot nu toe bestond. Prof. dr W. H. van de Pol gaf daaraan indertijd uiting in zijn boek dat handelde over het „einde van het conventionele christendom”. Dat was geniaal geformuleerd, maar of daarmee een waarheid getroffen was, is een andere zaak.

Het vorige jaar, februari 1972, gaf „Wending” een themanummer uit over „De toekomst van Kerk en christendom”. Een aanzienlijk aantal geleerde heren geeft hier z'n visie in een confrontatie met enige stellingen van de hand van de genoemde prof. Van de Pol, in het begin van dit nummer afgedrukt. Een bonte rij van meningen presenteert zich aan de lezer. Er worden dingen gezegd die aanspreken, ook die tot felle tegenspraak uitlokken en ook die weinig om het lijf hebben.

Intussen — en dat is het belangrijkste — gaat onder al die discussies het werk van Christus en Zijn Kerk door, daar kunnen we van overtuigd zijn. Want God heeft in deze wereld Zijn Woord gegeven en Zijn Geest, die het woord van Christus de wereld indraagt door Zijn kracht en er ook effect aan geeft. In dit werk van de Heilige Geest is het voortbestaan van Christus' Kerk gelegen en gegarandeerd.

Daar mogen we van overtuigd zijn.

Wanneer we de kerkgeschiedenis nagaan, dan vinden we daarin dat de mensen vaak te kort schieten, verstek laten gaan, veel verknoeien, veel bederven. Dat ligt dan

niet aan hun gebrek aan kennis en verstand, want het betreft hier juist veelal de „leiders” in de Kerk, de mannen die door aanleg en studie en ijver zich de leidersplaats hebben verworven. Wanneer de Kerk het werk van mensen was, was ze er allang niet meer geweest. Dat kunnen we m.i. rustig zeggen. Maar we belijden dan ook dat ze geen mensenwerk is, maar het werk van de Zoon van God, Die het uitvoert door Zijn Geest.

Wat daarbij als het belangrijkste naar voren treedt is niet wat gebeurt op grote conferenties, op vergaderingen van generale synodes, maar wat plaats vindt in de gemeenten zelf; door trouwe prediking en sacramentsbediening, door huisbezoek en catechisatie, door de opvoeding thuis en van elkaar in de hartelijke omgang met elkaar als leden van de gemeente van Christus. We behoeven alle werk buiten de plaatselijke gemeenten zelf nog niet als waardeloos te beschouwen, om toch het zwaartepunt zonder meer te zien liggen in die gemeenten.

Maar wil het dan nog wel in die plaatselijke kerken? Bloeit het leven, het geestelijke leven daar of kwijnt het; is het onbevredigend en brengt dat de roep om verandering?

Het antwoord op die vraag hangt goeddeels af van de plaats, waar men zich bevindt. Er zijn kerkgemeenschappen, waar het blijkbaar „niet meer gaat”. Sterk is daar de roep om verandering, om vernieuwing, om het experiment — maar het haalt allemaal niet zo veel uit. Het nieuwe doet het even, maar verliest dan al gauw weer z'n prikkel. Ik ontken niet, dat de crisisverschijnselen, die men bijna overal in de kerken waarneemt en waarover zo druk geschreven en gesproken wordt, samenhangen met heel de cultuur-crisis, die wij beleven. Men kan die rubriceren onder mooie namen en samenvatten in knappe termen — feit is dat velen aan de God van de Bijbel hun congé hebben gegeven en genade en verlossing door het

bloed van Christus hebben ingevuld voor zelfbevrijding in aardse zin. Men kan dan spreken van de overgang van een ontologische naar een functionele denkwijze, maar hierop komt de zaak tenslotte neer... bij duizenden.

—o—

De Kerk heeft in de lange loop van haar geschiedenis vele tijden van inzinking en zwakheid gekend. En altijd weer was de oorzaak dat het Evangelie van Jezus Christus in zijn verlossende kracht van mens en wereld niet meer voldoende werd gekend en geloofd. Waar dat Evangelie weer in het centrum kwam en de genade om niet verkondigd werd voor een ieder die gelooft, daar bloeide altijd weer een kerkelijk leven op, waarin God werd gediend, geëerd en gevreesd.

Het Evangelie is de grote schat van de Kerk.

De vraag of de Kerk toekomst heeft, dienen wij van onze kant te beantwoorden door aan het Evangelie vast te houden, dat te verkondigen en te doen verkondigen. Dan zal God wel voor de rest zorgen. Dit laatste is geen dooddoener, maar een herinnering aan het levende en krachtige van het Woord van God, dat doet al wat Hem behaagt en nooit zonder vrucht tot Hem terugkeert.

—o—

De Kerk draagt het Evangelie uit, maar zij is er ook zelf het produkt van. Door Zijn Woord en Geest vergadert de Zoon van God Zijn gemeente op aarde. Zijn gemeente. Niet een hoop losse individuen, maar Zijn gemeente, Zijn bruid. Daarom moet het ons in het luisteren naar en verkondi-

gen van het Evangelie ook om de gemeenschap der gelovigen te doen zijn; om de waarachtige eenheid van allen, die de Here Jezus lief hebben en hun behoud zoeken in Zijn bloed en hun vreugde in Zijn dienst. Alle individualisme en groepsmentaliteit staat die eenheid, die Christus wil, in de weg. Die eenheid is geen starre conformiteit, maar een eenheid in het geloof, waardoor we elkaar kennen, herkennen en met elkaar rekenen. Hier zijn geen bepaalde maatstaven voor te geven. Liefde en christelijke wijsheid, het de ander hoger schatten dan zichzelf moeten hier hun werk doen. Dit nieuwe jaar geve daarvan rijke vrucht te zien!

—o—

De toekomst van de kerk en de christenheid ligt niet in onze hand. Er valt ontzaggelijk veel over te praten. De christen van vandaag staat voor vraagstukken, waarvan vorige generaties eenvoudig niet hebben gedroomd. We hebben tegenwoordig heus niet te klagen over gebrek aan belangstelling voor allerlei vraagstukken, met name niet bij hen, die leiding geven in de grote christenheid. Maar we kunnen en zullen in al die vraagstukken verdrinken, wanneer we het Evangelie in zijn essentie uit het oog verliezen: also lief heeft God de wereld gehad dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een ieder die in Hem gelooft niet verloren ga, maar eeuwig leven hebben, Joh. 3 : 16. Van hieruit zullen we altijd weer hebben te denken, te leven en te handelen.

Waar dat gebeurt, mogen we de toekomst van de Kerk rustig in Gods handen leggen.

DE HERDERS

*Omdat eenvoudigen verstaan
Wat door geen ingewikkeld zoeken
Noch lezen in geleerde boeken
Begrepen wordt of nagegaan,*

*Zijn herders toen in Uwen stal
Gekniel en hebben U aanbeden.
Dit is tweeduizend jaar geleden
En nog weet elk het overal.*

*Geen mensch heeft ooit hun naam gemeld,
De rest van hun onschuldig leven
Is door geen wetenschap beschreven,
Wordt slechts aan kinderen verteld.*

ANTON VAN DUINKERKEN (geb. 1903)

Uit: Religieuze poëzie der Nederlanden
(verzameld door Michel van der Plas) Uitgeverij Het Spectrum.

J. L. VAN ESSEN - RIJSWIJK

Op zoek naar de zin van de geschiedenis

Speurtochten buiten
en bij het licht
van Gods Woord

(2)

Toen in ons land de theorieën van de franse revolutie werden gehuldigd en om de vrijheidsboom werd gedanst, vergat men ook hier, schreef Groen, „dat ten allen tijde, waar een volk, met het evangelie begenadigd, het ongeloof verkiest, de profetie geldt: 'Ik zal een kwaad brengen over dit volk, de vrucht hunner gedachten, want zij slaan geen acht op Mijn woorden en verwerpen smadelijk Mijn wet'” (Jer. 6 : 19), en ten opzichte van zijn eigen tijd merkte hij op: „In wrange vruchten der gestadige praktijk was de natuur en strekking zichtbaar van de Revolutie en tevens van het oordeel Gods: 'Mijn volk heeft Mijne stem niet gehoord; dies heb Ik het overgegeven in het goeddenken huns harten, dat zij wandelen in hunne raadslagen'.”⁶⁾

Men moet hieruit nu niet concluderen, dat Groen voorspoed en tegenspoed met zegen en vloek zou vereenzelvigen. In 1849 waarschuwt hij er juist tegen in de voorrechten, die ons land, „temidden van de woelingen der volken”, nog geniet, „een zegel van hooger goedkeuring” te zien. Men moet wel degelijk in het oog houden, dat de grondwetsherziening van 1848, „indien de beginselen welke daarbij getriumfeerd hebben, de overhand behouden, ons, op de revolutiebaan, eene schrede nader tot den val van het vaderland gebragt heeft”.⁷⁾

En reeds in 1832 had Groen in een brief aan zijn vriend Koenen geschreven: „Het Evangelie heeft, zoo ver ik weet, nergens het altijd triumpferen van de goede zaak reeds hier beneden beloofd en wij behoeven ook slechts de geschiedenis te zien of onze oogen rondom ons te slaan om terstond te ontwaren, dat het kwaad menigmaal en voor langen tijd de overwinning behaalt”.⁸⁾

Zoals te verwachten was, heeft Groens methode van geschiedschrijving kritiek uitgelokt, zowel

in zijn eigen tijd als ook later.

P. Geyl, die ongetwijfeld een van de knapste historici van ons land was, heeft verklaard, dat Groen welbeschouwd geen historicus, maar een evangeliebelijder was. Geyl zelf was humanist en kon daardoor moeilijk Groens gedachtegang volgen. Maar ook Groens geestverwanten blijken vaak niet te weten, wat ze ermee aan moeten. Zij hebben eigenlijk niet begrepen, hoe Groen de Heilige Schrift gebruikte om een inzicht in de feiten en gebeurtenissen te krijgen. Tengevolge daarvan kunnen zij geen vaste lijn ontdekken in Groens visie op de causaliteit, op oorzaak en gevolg in de geschiedenis. Hij zou nu eens mechanische, dan weer middellijke of historische oorzaken aanwijzen en in speciale gevallen van een bovennatuurlijke causaliteit spreken.

Van mechanische causaliteit zou dan sprake zijn, als Groen beweert, dat bepaalde ideeën noodzakelijk tot zekere daden en toestanden leiden, bijvoorbeeld: „uit de ongelooftheorieën spruit revolutie voort. Het revolutietijdperk, met lotwisselingen en rampen, is de vrucht der revolutiebegrippen”.⁹⁾ „Met al haar verscheidenheid van theoretische en praktische rigtingen en gedaanten is de Revolutie gevolg, toepassing, ontplooiing van het ongeloof. Door theoretisch en praktikaal ongeloof werd de filosofie en de revolutie der 18e eeuw gevormd. Een geheele reeks van dwaalbegrippen en gruwelen moest volgen op een reeks van syllogismen (redeneringen), toen eenmaal het ongeloof de boventoon had”.¹⁰⁾

Als men spreekt van mechanisch, denkt men aan machines: uit ongeloof vloeit machinaal revolutie voort. Maar zo bedoelde Groen het niet. Het is geen wiskundige formule. Groen dacht aan het Schriftwoord: „Men leest toch geen druiven van dorens of vijgen van distels? Zo brengt iedere goede boom goede vruchten voort, maar de slechte boom brengt slechte vruchten voort. Een goede boom kan geen slechte vruchten dragen, of een slechte boom goede vruchten opleveren”. (Matth. 7, vs 16-18).

Kamphuis spreekt in zijn bestrijding van Groens critici dan ook liever van een dwingende causaliteit. Men zou het ook een natuurlijke causaliteit kunnen noemen.

Aan bovennatuurlijke causaliteit, een speciaal goddelijk ingrijpen,

zou Groen gebeurtenissen toeschrijven, waarvoor geen middellijke oorzaken zijn aan te wijzen, en waar men vanuit de omstandigheden geredeneerd, juist een heel ander verloop zou hebben verwacht. Groen zou dan met het zwaard van de Voorzienigheid knopen hebben doorgehakt.

Zelf heeft hij hiervan het volgende gezegd: „De wijsbegeerte, volgens welke God overal buitengesloten wordt, heeft ook hier te lande meer nadeel gesticht dan men gewoonlijk onderstelt. Een blijk daarvan is dat bij velen, ook in wie het geloof aan de leiding van hun eigen lot niet uitgewischt is, het vertroostend denkbeeld der wereld-regering miskend, en zoodra het de toepassing in bijzonderheden geldt, als een hersenschim der zweeperij aangemerkt wordt. — Waarom zou men in de historie der volkeren niet doen hetgeen elk die aan eene Voorzienigheid gelooft, bij de overdenking zijner eigen lotgevallen doet? Men kan in de duidelijkste merkteekenen van Gods hand de werking enkel van natuurlijke en toevallige oorzaken zien: men kan den orkaan, waarin de onverwinnelijke Armada haar ondergang vond, den Noordwestelijken storm, die de Spanjaarden tot het verlaten van Leydens overstroemde omstreken dwong, of, om te spreken van onzen tijd, bijvoorbeeld, de vervroegde koude, waardoor Napoleon in zijn onzinnigen overmoed werd gestuit; men kan dit alles toeschrijven aan hetgeen de heidenen het noodlot hebben genoemd. Men kan dit, zodra men onderstelt of dat God niet over seizoenen en onweervlagen, of dat Hij daarover zonder op de mensen acht te geven, gebiedt”.¹¹⁾

Doch niet alleen in natuurrampen, misoogsten, ziekte en gezondheid is Gods hand of vinger op te merken. Ook de zogenoemde middellijke oorzaken, de menselijke wil, de wisseling van personen, hun karakters, hun hartstochten en doelstellingen zijn middelen in Gods hand om Zijn raad uit te voeren. Dat ook Groen dit zo gezien heeft, zagen we al in enkele citaten uit het Handboek: De Gothen brachten het oordeel over de Romeinen, maar het was Gods werk: „God zal een banier opwerpen onder de heidenen van verre”. Het evangelie werd in de lage landen verkondigd en „de Heer wrocht mede en bevestigde het woord door teekenen die daarop volgden”.

Groen heeft in het verloop van de geschiedenis Gods voorzienigheid erkend en deze gezien in verband met de relatie van mensen en volken tot Hem. In dat licht zocht hij de verklaring voor wat geschied is, zonder daarbij het woord van Paulus, dat wij hier nog maar ten dele zien, te miskennen. In de inleiding voor zijn Handboek lezen we: „Het is den kortzigtigen sterveling niet vergund, in ijdel en waan de raadsbesluiten Gods vooruit te loopen en den sluier op te heffen dien Hij over de geheimenissen van het wereldbestuur gelegd heeft; maar

het is den geloovigen en ootmoedigen Christen evenmin vergund het oog te sluiten voor de lichtstralen waarin, bij de wonderen der historie, de glans Zijner volmaaktheden schittert. Dat de liefde en regtvaardigheid Gods zich aan de natieën in de wegen Zijner voorzienigheid niet onbetuigd liet”.

Zo heeft Groen ook in zijn praktische historiografie God en Diens handelen concreet kenbaar geacht. Als wij dat niet doen, zal de Here, zoals M. C. Smit zo treffend heeft opgemerkt, uit ons gezichtveld wegwijken. „Wat wij overhouden”, zegt hij, „is de historische orde met haar wetten en gebeurtenissen, met de mensen, ja, van hen gaat nu, naar onze historische ervaring, de leiding uit. God is echter een randfiguur geworden, nog steeds moeilijker na te rekenen en nog steeds een mysterie en daarom voor de wetenschap zelfs niet eens als een factor te waarden! Want hoe men het ook wende of kere wil, God is intiem in deze wereld aanwezig, handelt daarin van moment tot moment, heeft alle dingen op zich betrokken. Hoe kan men dan enige waarheid over de geschiedenis zeggen, als men dit elimineert?”

Dit weten we uit het Woord van God, waarin Hij zich vol liefde, genade en erbarming heeft willen openbaren aan Zijn gevallen schepselen, dat de geschiedenis zin heeft in Jezus Christus. Geen gesloten wereld, geen benauwende doodlopende geschiedenis, maar het wijde perspectief van het grote einddoel: de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, dat via de opeenvolgende gebeurtenissen, waarin God actief bezig is in het kader van Zijn Verbond, eenmaal bereikt zal worden. Godzelf is er garant voor en heeft het in grote lijnen laten zien aan Johannes op Patmos.

Daarom behoeft de gang van de geschiedenis, zoals die zich vandaag aan ons voordoet, ons niet te verschrikken: oorlogen, geruchten van oorlogen, hongersnoden, aardbevingen, wetteloosheid en Godsverachting. „Zie toe, wees niet verontrust! want dat moet geschieden”. Maar na dit alles zal de Zoon des mensen verschijnen aan de hemel! „En Hij zal Zijn engelen uitzenden met luid bazuin¹²⁾ geschal en zij zullen Zijn uitverkorenen verzamelen uit de vier windstreken, van het ene uiterste der hemelen tot het andere”. Daarom: Vrees God en onderhoud Zijn geboden.

De hulp bij de E"belstudie
over de
BRIEF AAN DE GALATEN
door ds H. Amelink is

UITVERKOCHT

⁶⁾ a.w., Handboek enz., p. 7, 673.

⁷⁾ G. Groen van Prinsterer, Grondwetsherziening en eensgezindheid, Amsterdam 1849, p. 1.

⁸⁾ G. Groen van Prinsterer, Schriftelijk nalatenschap, uitgegeven door dr C. Gerretsen en dr A. Goslinga, II, Briefwisseling I, bewerkt door dr C. Gerretsen, 's-Gravenhage 1935, p. 575.

⁹⁾ G. Groen van Prinsterer, Ongeloof en revolutie. Een reeks van historische voorzieningen. Leiden 1847, p. 12.

¹⁰⁾ a.w., Ongeloof en revolutie, p. 137.

¹¹⁾ G. Groen van Prinsterer, Nederlandse Gedachten, 1e serie, III, 's-Gravenhage, 1832, p. 112.

Stichting Redt Een Kind

Op onze oproep voor de hongersnood in Ethiopië is op het moment, dat wij dit schrijven ruim f 11.000,— binnengekomen. We hebben f 12.500,— overgemaakt naar dr Rietkerk. De giften komen nog steeds binnen en we hopen, dat nog een derde overmaking mogelijk zal zijn. Van dr Rietkerk kwam de volgende reactie:

„Gisteren kwam ik terug van het hongersnoodgebied. Het is zo duidelijk dat we Gods hand zien in uw hulp en hoe alles in elkaar paste. Ik ben erg blij dat ik daar twee weken naar toe kon gaan, hoewel het een schokkende ervaring was, is het toch goed dit te zien.

We zijn God dankbaar dat het ergste van de hongersnood nu voorbij is, allereerst omdat er veel voedsel is aangevoerd van buitenaf, maar ook doordat er nu een, zij het nog schamele, oogst is geweest, zodat in ieder dorp in ieder geval enig voedsel is.

Toen ik de eerste keer van u hoorde kwam het allemaal zo uit dat ik bijna onmiddellijk kon vertrekken. In het centrum van het hongergebied is een zendingspost van de Society of International Missionaries en daar hadden we al contact mee gehad en zij hadden dringend om de hulp van een dokter gevraagd. Naar deze zendingspost waren namelijk honderden mensen gekomen van alle omliggende dorpen omdat ze niets meer te eten hadden. Veel stierven onderweg en veel waren te ondervoed en stierven daar, ook toen ik er was zijn er nog mensen overleden, hoewel er nu voedsel genoeg was. Maar velen waren ziek en hadden medische hulp nodig. In die twee weken kon ik daarmee beginnen en het zo opzetten dat de Ethiopische verpleegsters die daar waren het konden voortzetten.

De werkwijze van de zending was nadat de ergste noodtoestand voorbij was, om alle mensen weer zo vlug mogelijk in hun eigen dorpen te krijgen en ze daar graan te geven, zodat ze ook weer konden beginnen met het land te bewerken. Nu was er toen ik er was in elk dorp eten genoeg, maar over een paar maanden zal dit weer op zijn en ook dan moeten de mensen geholpen worden, dus het 2e stadium in de hulpactie was om nu graan te kopen, dat te bewaren en dit over drie maanden waar nodig te distribueren. Het graan is nu 1/3 van de prijs van over drie maanden. Daar was acuut geld voor nodig en toen dit geld uit Nederland kwam, was dat een antwoord op het gebed.

Voor uw eerste gift van f 5.000,— kreeg ik omgerekend in Ethiopisch geld \$ 3756.—. Ik heb hiervan \$ 46.— gebruikt om naar het hongersnoodgebied te gaan en een paar kleinigheden te kopen, zoals eieren voor een kind dat het nodig had en lepels om de kinderen te voeden. Ik heb direct \$ 3500.— aan de S.I.M. gegeven met de opmerking er plaatselijk graan voor te kopen en er is nu over \$ 210.—. Wanneer het 2e bedrag binnenkomt, dan zal ik zeker weten waar het het best voor gebruikt kan worden.

Ik was blij, dat onze hulp gegeven kon worden aan deze zending, die toch voorop bleef stellen om de mensen ook het Evangelie te brengen. Het merkwaardige is, dat in dit gebied mensen die tot nu toe gesloten waren voor de Bijbelde boodschap, graag er naar luisteren en we hopen en bidden allemaal dat God door deze vreselijke hongersnood de geboorte van een kerk heeft gewild. Het is een prachtige taak van de zending dit werk nu in alle aspecten voort te zetten. Er is nog veel gebed nodig, maar God is met ons, Hij zij geprezen.

Wilt u namens alle mensen hier, de zendingsarbeiders en de getroffen, alle gevers in Nederland hartelijk danken.”

Tot zover dr. Rietkerk. Wij geven deze dank graag aan u door. Gelukkig niet alleen voor Ethiopië, maar ook voor de kinderen in India en Oeganda kwamen vele giften binnen. Al is het hulp op lange termijn, die wij in deze landen geven, deze is niet minder nodig. Van de Bethel Fellowship in India kregen wij bericht, dat zij daar met onze hulp op korte termijn een nieuw tehuis kunnen kopen en over enige maanden nog een. Wij citeren uit een brief van de heer Samuël.

„We hebben contact met een zending, die ons hun huizen hebben aangeboden. Dit zijn gebouwen met een terrein er om heen. Eén

ervan ligt in Basti, dat ligt in het oostelijk deel van Uttar Pradesh. Op het terrein staat een groot huis, een gebouw dat als kostschool werd gebruikt en drie kleine gebouwen. Dit alles zal, inclusief reparatiewerkzaamheden, aanleg electriciteit, meubilair en de overdrachtskosten, ca. f 20.000,— gaan kosten.”

Deze prijs is zo laag, omdat een bevriende zending dit voor het werk onder arme kinderen aan de Bethel Fellowship wil overdoen. Zo'n zelfde soort terrein met gebouwen in de staat Bihar werd eveneens aan de Bethel Fellowship aangeboden. Wij zouden heel erg graag van dit prachtige aanbod ten behoeve van de arme kinderen gebruik willen maken. Er zouden dan weer honderden kinderen mee geholpen kunnen worden. Wij hopen, dat u het ons mogelijk maakt dit te doen. Deze tehuizen komen onder het bestuur van de Bethel Fellowship en daarom hebben wij zo'n groot vertrouwen in de goede opzet van deze projecten.

Wij hopen, dat over niet te lange tijd de kinderen uit deze nieuwe tehuizen in Nederland „geadop-

teerd” zullen worden. Dit betekent voor deze kinderen, dat zij geen honger meer zullen hebben, dat zij goed gekleed zullen zijn, dat zij een goede schoolopleiding zullen krijgen, maar bovenal dat zij al van jongsaf van de Here Jezus horen en velen zullen Hem gaan liefhebben en hun leven in Zijn dienst stellen. Bij Hem zullen zij veilig zijn in dit door het heidendom zo duistere land, en zij zullen, samen met ons, de HERE loven voor Zijn goedertierenheid en trouw.

*Hij zal de arme redden, die om hulp roept,
den ellendige en wie geen helper heeft;
Hij zal zich ontfermen over de geringe en de arme,...
Hun bloed zal kostbaar zijn in zijn oog.*

Psalm 72

Stichting Redt Een Kind

Secr.: Burg. van Tienenweg 37,
Diemen, tel. 020-359944.

Postgiro: 1599333 t.n.v. Stichting Redt Een Kind te Zwolle.

Persschouw

★ Over Vietnam

In het Friesch Dagblad stond onder het kopje „Wie het weet” het volgende artikelje.

Mogen wij de nationale en internationale persbureaus geloven, dan wordt er in Vietnam nog altijd oorlog gevoerd. Hoewel de Amerikanen al lang zijn vertrokken.

Het vreemde is evenwel, dat er nog nauwelijks aandacht aan wordt geschonken. Geen optochten meer en geen nachtelijke happenings meer met de Vietcong in het Amsterdamse bos. De jeugdbladen schrijven er niet meer over en ook bij de dominees, die er vroeger elke zondag een deel van de preek aan wijdden, is de belangstelling getaand. Ook missen we de foto's van brandende dorpen en van vechtende vrouwen en kinderen.

En toch gaat de oorlog blijkbaar onverminderd voort en worden er steden veroverd en heroverd. Wij kunnen ons moeilijk voorstellen, dat het nu allemaal een soort manoeuvres zijn geworden, die alleen maar uit de verte gelijken op de echte oorlog, die er vroeger werd gevoerd.

Waarom is niet alleen de verontwaardiging, maar zelfs de belangstelling nu praktisch verdwenen?

Wie het weet, mag het zeggen.

Mogen wij de nationale en internationale persbureaus geloven, dan is de Vietcong aan de winnende hand. Dan zijn er honderden tanks méér ingezet aan die zijde, dan toen de Amerikanen er waren. En rukken er hele divisies met alle zwaar materieel op naar het zuiden, tot dicht bij de hoofdstad van Zuid-Vietnam. Wie zou zulk een kostbaar leger met al dat zware materieel eigenlijk betalen? Al weer, wie het weet, mag het zeggen. Het staat heel officieel vast, dat er in Vietnam een internationale controlecommissie is, die er op toeziet, dat er niet meer gevochten wordt.

Hoe komt het, dat wij zo weinig horen en lezen over het optreden van die controlecommissie? Voor de derde keer: wie het weet, mag het zeggen.

De vragen in dit artikelje gesteld zijn natuurlijk retorische vragen.

Wie het kommunisme kent weet dat het „bestand” dat in Vietnam werd geslo-

ten door de kommunisten, net als alle door hen gesloten verdragen, als een vodge papier wordt beschouwd. Zo iets behoort zonder meer tot hun leer, hun moraal.

Het is ook iedereen bekend dat de infiltratie van Noord-Vietnamese legers in Zuid-Vietnam ononderbroken doorgaat. De Canadese leden van de controlecommissie legden indertijd hun functie neer omdat de Hongaarse en Poolse leden daarvan de bestandsschendingen door Noord-Vietnam en de Vietcong weigerden te veroordelen omdat zij naar hun eigen zeggen deel uitmaken van de kommunistische wereld.

Na het sluiten van het bestand verklaarde de Noordvietnamese premier Dong: Ons volk is vol geestdrift en zeer gelukkig met het behaalde succes. Het is een overwinning op het militaire, politieke en diplomatieke front. Wij zullen de strijd voortzetten om het revolutionaire werk van het Vietnamese volk te voltooien. Wij zullen voortgaan op de weg naar de bevrijding van Zuid-Vietnam en de hereniging van het vaderland!

En toen aan Le Duc Tho — de winnaar van de Nobel-prijs voor de vrede! — na de sluiting van het bestand gevraagd werd of de daarmee afgesloten oorlog de laatste was geweest, zei hij letterlijk: „Ik ben kommunist en volgens de Marxistisch-Leninistische theorie zal er oorlog zijn zolang het imperialisme bestaat.” En zo gaat de oorlog in Zuid-Vietnam door. In het gekweld land met zijn zeventien miljoen inwoners van welke er zeven miljoen vluchtelingen zijn en met zijn half miljoen wezen leven! En ondertussen helpt progressief Nederland alléén de kommunisten! C.V.

Kerknieuws

DS K. C. SMOUTER — Ds K. C. Smouter te Barendrecht moest een ernstige operatie ondergaan. Zijn toestand is zorgelijk.

CONVENTSVERGADERING — De Conventsvergadering, die zaterdag 15 december jl. te Utrecht werd voortgezet en afgesloten, heeft ten aanzien van

de Opleiding tot de Dienst des Woords met 67 stemmen voor, 3 tegen en 7 onthoudingen besloten de voorstellen van de desbetreffende kommissie te aanvaarden. Dit houdt konkreet in:

1. Het Apeldoorn-advies wordt gehandhaafd.
2. Men streeft niet naar een eigen inbreng binnen het kader van de opleiding te Apeldoorn.
3. Tot de oprichting van een eigen instituut wordt niet besloten.

KONTAKT MET CHR. GEREFORMEERDEN — De Conventsvergadering besloot tevens unaniem het advies van de Kommissie tot samenspreking met de Chr. gereformeerde deputaten voor de eenheid onder de Gereformeerde belijders te aanvaarden. Dat betekent, dat het kontakt met de Chr. Gereformeerde deputaten zal worden voortgezet. Misschien is het mogelijk nog vóór de komende generale synode van de Chr. Geref. Kerken (zomer 1974) tot een zekere afronding van de besprekingen te komen.

De kommissie werd uitgebreid met Dr M. J. Arntzen te Breukelen, Ds C. P. Plooy te Ede en C. Huizinga te Heerenveen, terwijl Ds W. Vis te Kampen tot algemeen sekundus werd benoemd.

KONTAKT MET VERONTRUSTEN — De Vereniging van verontruste predikanten binnen de Gereformeerde Kerken (syn.) koestert het voornemen een ontmoeting te arrangeren met de predikanten van de Gereformeerde Kerken (in vernieuwd verband).

SAMENSPREKING TE VOORTHUIZEN — In Voorthuizen bestaat er al enige tijd kontakt tussen de Gereformeerde Kerken (syn.) en onze gemeente. De eerste twee besprekingen vonden plaats op kerkeraadsniveau. De wens leefde echter om ook de gemeenteleden er bij te betrekken. Twee weken geleden is nu de derde bijeenkomst gehouden. De belangstelling van de zijde van de gemeente was niet erg groot te noemen. De sfeer daarentegen was prima. De groepen om de tafels hebben gesproken over wat de kerken scheidt en samenbindt. Namen als Kuitert en dergelijke gaven veel stof tot gesprek. Ook werd de afwijkende opvatting van een man als Ds B. Telder gereleveerd. De prediking en het Schriftgezag vormden een onderwerp van discussie. Men achtte ondanks de gebleken verschillen voldoende termen aanwezig om op 20 februari a.s. de samenspreking voort te zetten.

SOEMBA-BORNEO (46) — Het valt niet mee om, de opdracht van Christus om het evangelie te prediken aan alle volken toereikend te konkretiseren. Je kent ternauwernood het levenspatroon, de aard en de gewoonten van de mensen, die je met het evangelie hebt te benaderen en je kent hun taal niet. Toch blijft het noodzakelijk!

Dr Onvlee, die tot aan de 2e wereldoorlog op Soemba heeft gewerkt en wiens werk van onschatbare betekenis is geweest, merkte eens op: „Als je het Woord brengt in de landstaal, dring je door in het hart van de hoorders, je kunt dan soms iets bemerken van het wonder op Pinksteren: in de *eigen* taal de grote werken Gods horen”. Zodoende kan men er zelfs toe komen om de woorden van Simson aan het adres van de Filistijnen: „als je met mijn kalf niet had geploegd...” te vertalen met: „Indien je mijn kapmes niet had gebruikt, je had geen weg (door het oer-

woud) kunnen banen”. Gelukkig, dat al die moeite om de afstand van de mens tot het Woord van God te overbruggen niet geldt voor de Geest!

Hij gaat waarheen Hij wil. Niemand kan Hem tegenhouden. Ook niet op Soemba!

—o—

VOOR DE WALDENZEN

Na de laatste verantwoording werden onderstaande giften ontvangen:

HJS te ? 5,—; LB te S 2 x 10,—; JCS te R v x 5,—; JL te K 6 x 5,—; HJV te S 1 x 10,— en 1 x 15,—; ACvL te G 100,—; NN te S 1 x 15,— en 1 x 25,—; WvdL te S 50,— AGJBIP te K 5,—; RBS te G 2 x 10,—; CV te S 25,—; JV te Z 5,—; Kerk te H 251,94. Totaal f 586,94.

Vermeerderd met vorig saldo wordt f 875,43.

Er is weer een bedrag van 150.000 Lire overgemaakt, hetgeen in Nederlands geld omgerekend, inclusief de kosten, een bedrag vergde van f 698,12.

Het saldo waarmee we weer starten is dus f 177,31.

Alle gevers(sters) hartelijk dank.

Schiedam, december 1973.

A. de Blois,
Graaf Florisstraat 44. giro 534103

—o—

PERSBERICHT

De Stichting ter bevordering van Gereformeerd Sociaal Paedagogisch Onderwijs hoopt te starten per augustus 1974 met de sociale academie te Ermelo — (dagopleiding).

Studierichting: algemeen maatschappelijk werk en sociaal cultureel werk. Belangstellenden kunnen zich vanaf heden tot 1 februari 1974 opgeven. Vereiste vooropleiding: diploma VWO of HAVO; diploma MAVO + cursus vooropleiding sociale academie. Minimum leeftijd: 18 jaar.

Alvorens toelating kan worden gerealiseerd zal met de aspirant-student een persoonlijk gesprek worden gevoerd inzake doelstelling en achtergrond van de academie.

Aanmeldingen — voorzien van de nodige gegevens — worden uitsluitend schriftelijk verwacht bij de secretaris: W. Huizer, postbus 9019, Dordrecht.

BIJBELS DENKEN OVER ISRAËL EN DE KERK

Hoe loopt het conflict in het Midden-Oosten af?

Verzamelde opstellen
Mw. E. W. Hiebendaal

Eerste bundel f 5,90
Tweede bundel f 3,90
Derde bundel f 4,50
Plus verzendkosten.

Comité:
De Waarheid der Schriften
Rotterdam. Tel. 010-652972.
Giro 346974

Op de dag des Heren heeft de Here onverwachts thuisgehaald, mijn geliefde man, onze zorgzame vader en opa

AALBERT VAN NOORT

op de leeftijd van 61 jaar.

*„Ik zal met vreugd in 't huis des Heren gaan.
Om daar met Lof Uw grote naam te danken.
Jeruzalem, gij hoort die blijde klanken.
Elk heff' met mij, den Lof des Heren aan”
Psalm 116 : 11.*

Ermelo: G. VAN NOORT-VAN DER VEEN
TON en COBIE
ANJA, CORLIEN, AALBERT
DICK en RIET
BEN
GERRIT JAN
MARJAN

Ermelo, 16 december 1973
Horsterweg 21.

De begrafenis heeft plaatsgevonden donderdag 20 december 1973 op de algemene begraafplaats te Ermelo.

*Zalig hij die in dit leven Jacobs God
ter hulpe heeft.*

Op de dag des Heren nam de Here
Zijn kind, onze beste vriend

Aalbert van Noort

tot Zich; hij werd 61 jaar.

*„Ik ben verstomd ik doe mijn mond
niet open want Gij hebt het gedaan.”*

A. Brons
G. Brons-Kuiper
J. Bosch
I. van Wingerden-Knietemeyer

VERSCHENEN :

in de reeks
De Voorzeide Leer
over
DE HEILIGE SCHRIFT :

Ds C. Vonk,
RICHTEREN

Intekenprijs tot 31 december
1973 f 29,50, daarna f 35,—.

Gaarne zenden wij U een
volledig prospectus over deze
unieke Schriftverklaring!

Firma
Wesdijk, Liebeek en Hooijmeijer
Singel 55 — Postbus 2.
Barendrecht.

**Plaats uw
familieberichten
in dit blad**

De raad van de Vrijgemaakte Gereformeerde Kerk „Ermelo-Harderwijk-Putten”, geeft met grote verslagenheid kennis van het plotseling overlijden van zijn praeses:

Aalbert van Noort

in de ouderdom van 61 jaar.

Wij gedenken met dankbaarheid terug aan wat hij voor ons is geweest als vriend en broeder en de grote trouw waarmee hij zijn arbeid in de gemeente verrichtte.

Trooste de Here zijn vrouw en kinderen en ons als kerkeraad en gemeente met dit grote verlies.

B. Brons, h.t. praeses
Ph. A. Knieriem, scriba

Ermelo, 16 december 1973

Drukkerij »Steenbergen«

★

Periodieken

Boekwerken

Handelsdrukkerwerk

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Redactieleden	Adres van de Redactie	Advertenties en druk	Abonnementsprijs:	Geref. Persvereniging „Opbouw”
Ds H. Amelink	Ds H. Amelink,	Drukkerij	f 20,— per jaar	Abonnementenadministratie Rotterdamse Rijweg 174, Rotterdam-8 Tel. 010 - 153535 Giro 40.49.45
Ds G. Janssen	Lekdijk 82 b,	„Steenbergen”,	f 10,50 per halfjaar	
Drs H. de Jong	Langerak (Z.-H.)	Slotlaan 220, Zeist.	f 5,50 per kwartaal	
D. W. L. Milo	Tel. 0 1843 - 232	Tel. 0 3404 - 12452	Buitenland: Europa	
Prof. C. Veenhof			en zeepost f 30,—;	
Drs H. E. S. Woldring			Luchtpost f 50,—	
Advertenties inzenden tot dinsdagmorgen 10.00 uur.				